

ÚS DE L'ESPAI EN ELS CASTELLS I TORRES DELS SEGLES XIV I XV

EQUIP BROIDA

Coordinat per Teresa-Maria Vinyoles.

Han col·laborat: Pilar Gallego, Margarida González, Montserrat Marsiñach, Núria Muñoz, Anna Rubió, Elisa Varela i Teresa-M. Vinyoles.

1. INTRODUCCIÓ

1.1 ELS INVENTARIS

El present treball va sorgir amb la intenció de fer una anàlisi dels inventaris d'alguns castells i cases nobiliàries, per tal de conèixer l'ús de l'espai en aquestes fortificacions i la qualitat de vida dels qui hi residien, a l'època en què ja declinava el tipus de vida feudal i el centre polític i econòmic havia deixat d'ésser situat als vells castells per passar a les ciutats.

La tasca més llarga, però també més infructuosa, ha estat la de recerca a arxius i biblioteques, per tal de trobar inventaris inèdits o publicats que servissin de base al nostre estudi. Hem limitat la nostra recerca a arxius i biblioteques de Barcelona, i hem fet una selecció del material recollit, que ve a ésser una mostra de castells de diversos indrets de Catalunya, d'estructura i funcions també diverses. A aquesta mostra de castells hem afegit algunes torres que hem trobat inventariades, i un parell de residències nobiliàries ubicades a la ciutat de Barcelona.

Hem treballat concretament amb els inventaris següents:

- I. Castell de CALONGE (Baix Empordà), de l'any 1466. Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona (AHCB), Inventaris 11.
- II. Castell de CASTELLAR DEL VALLÈS, del 1388, publicat per Casas Homs, Ed. Bosch Cardellach, Sabadell, 1970.¹

1. CASAS HOMs el va publicar en dos fascicles als Quaderns d'Arxiu de la Fundació Bosch i Cardellach de Sabadell. Així mateix, Martí de RIQUER en té una part transcrita a l'*Armès del Cavaller*, publicat a Barcelona per Ariel, 1968, pàg. 212 s. MONREAL i RIQUER en parlen al vol. II de *Els castells medievals de Catalunya*, Barcelona, Ed. Falcó, 1958, pàg. 85-91.

- III. Castell de CASTELLSERÀ (Urgell), del 1443. Arxiu de la Corona d'Aragó (ACA), Monacals 2178².
- IV. Castell de MALDÀ (Urgell), del 1431, publicat per Sanç Capdevila, a *Estudis Universitaris Catalans*, vol. 10, pàgs. 123-130, Barcelona 1917-1918.
- V. Castell de PERATALLADA (Baix Empordà), del 1390, publicat per Bofarull, F. Gilabert de Cruïlles, la Bisbal, 1885.
- VI. Castell de SENTMENAT (Vallès), inventari parcial del 1450. AHCB, Inventaris 9.
- VII. Castell de TOUS (Anoia), de l'any 1410, publicat per Ramon d'Alós a *Estudis Universitaris Catalans*, vol. 4, pàgs. 129-153, Barcelona 1910.
- VIII. Castell de TOUS (Anoia), un altre inventari del mateix castell, del 1453. AHCB, Inventaris 10.
- IX. Torre de Joan Buçot, anomenada de Santa Caterina de Salma, a Sant Andreu de Palomar, de l'any 1443. AHCB, Inventaris 8.
- X. Torre de Bernat de Montpalau, anomenada Baldovina, a Santa Coloma de Gramanet, del 1439. AHCB, Inventaris 7.
- XI. Torre de Guerau de Palou, anomenada Vilanova (Torre Negra?), a Sant Cugat del Vallès, del 1437. AHCB, Inventaris 7.
- XII. Torre d'Antoni Sabastida, a Sant Genís dels Agudells, del 1421. AHCB, Inventaris 5.
- XIII. Casa d'Antoni Sabastida, al carrer dels Mercaders de Barcelona, del 1421. AHCB, Inventaris 5.
- XIV. Casa de Galceran Montserrat de Sentmenat, a la Riera de Sant Joan de Barcelona, del 1450. AHCB, Inventaris 9.

Com es pot veure, la majoria d'aquests inventaris són trets del fons notarial de l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona, de la sèrie d'Inventaris que es conserven en aquest arxiu. La recerca de documentació d'aquest tipus, que faci referència a castells, ha estat del tot infructuosa a l'Arxiu de Protocols i a l'Episcopal; a l'Arxiu de la Corona d'Aragó s'hi troba l'inèdit del Castell de Castellserà, edificació de la qual avui no en queda rastre. Pel que fa als inventaris publicats, tret del del Castellar del Vallès, no hem treballat amb el document original, sinó amb l'editat. D'entre els publicats, no els hem recollit tots, ja que no sempre ha estat fàcil trobar la bibliografia a les biblioteques que teniem a l'abast i de vegades les cites tretes dels llibres no corresponien a la publicació de cap inventari complet, o eren més tardans. Hem recollit doncs els que hem sabut trobar a la Biblioteca de Catalunya, a la del C.S.I.C., a la Universitària i a les dels arxius que hem consultat.

Pel que fa als inventaris de torres i cases, només hem inclòs un petit nombre dels diversos documents d'aquest tipus que hem trobat a l'Arxiu Històric de la Ciutat.

Tots aquests inventaris han aplegat una informació complexa i de vegades no fàcil d'interpretar. Per un costat, els documents sovint estan en mal estat de

conservació i són escrits amb una escriptura molt cursiva; hi ha també una evident problemàtica lingüística de cara a la identificació d'alguns dels objectes inventariats; així mateix, per la pròpia naturalesa d'aquests documents, que són llistes de coses repartides per les diferents estances dels castells, aquests no ens aporten dades molt precises sobre l'estructura, la construcció, la distribució i ús de l'espai, així com sobre la vida en aquelles estances. D'aquí que primer hem hagut de deduir una estructura general de l'edifici, seguint l'itinerari establert a l'inventari, després hem passat a estudiar l'ús probable de cada estança a través dels objectes que s'hi troben, i finalment la qualitat de vida dels que hi residien.

Partint, doncs, d'aquesta font històrica concreta, intentarem abordar la recerca de l'espai privat en què es movien les famílies nobles i llurs servents a la Catalunya de la darrerïa de l'Edat Mitjana. Les dates extremes són l'any 1388, data del primer inventari complet que hem treballat, i el 1472, final de la guerra contra Joan II, data que havíem posat com a límit a la nostra recerca.

1.2 ELS CASTELLS I LES TORRES

El castell l'hem d'entendre amb un triple ús, com a plaça militar, com a centre administratiu d'un senyor feudal i com a habitatge de la noblesa. Amb la decadència del feudalisme, a partir del segle XIII es produeix un «desús» progressiu del castell. Ja no servia com a plaça forta o lloc de defensa i, a més, el seu emplaçament, en llocs normalment rostos, el feia desavinent i poc apropiat per les necessitats dels nous temps. Recordem que el castell per definició, segons els propis Usatges,³ era una casa situada en lloc molt alt i defensada per murs, per això, un cop perdut el seu valor defensiu, resultava incòmode i solitari. Lentament molts castells s'abandonen, no només com a plaça forta, sinó també moltes vegades com a residència nobiliària.

Aquesta realitat ve expressada concretament pels senyors del Castell de Llinars del Vallès,⁴ en un parlament adreçat als seus vassalls a l'inici del segle XVI, per tal de recaptar diners per la construcció d'un palau; diuen: «El castell, com tots podeu veure, tant per la incomoditat del lloc on havia estat fundat, al cim d'una muntanya i en lloc solitari, com per la seva vellúria i a causa dels terratrèmols,⁵ totalment és destruït; fou abandonat pels seus antics propietaris, ni serveix per defensar el terme i la baronia, ni per habitació del senyor i la seva família...»

D'aquesta manera alguns castells s'abandonen al final de l'Edat Mitjana, i això no només a Catalunya; a Provença, per exemple, es documenta una decadència dels

2. La informació de l'existència d'aquest inventari ens la va facilitar el Dr. Prim Bertran.

3. Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona AHCB, *Comentari als Usatges de Marquilles*, Usatge 152, 'Castrum', fol. 378.

4. MONREAL, BARRACHINA *El castell de Llinars del Vallès*, Abadía de Montserrat, 1983, pàg. 64.

5. Fa referència al terratrèmol del 25 de maig del 1448, que va malmetre aquest edifici.

castells al llarg del segle XIV i un abandonament de molts d'ells durant la centúria següent.⁶ Certament ja no tenien un sentit estratègic i llurs habitants es construïren palaus a les viles o cases senyoriales a les ciutats, on vivien un tipus de vida semblant a la de la nova rica burgesia. Llavors, el castell quedava en mans d'un majordom o majoral i conservava només el seu ús administratiu: recollir els censos, guardar-hi les collites, tenir-hi els presoners, etc.

I és que abans que els senyors, el poble, sovint, havia deixat les seves cases fetes a l'abric del castell i s'havia instal·lat al pla, més a prop de les terres de conreu i dels camins. Serveixi novament d'exemple el poble de Llinars del Vallès, que segons es diu en el document esmentat: «després de l'expulsió dels sarraïns d'aquesta pàtria, quasi tots els habitants i residents en los dits terme i baronia varen construir les cases en els llocs plans i de camp.»

La noblesa troba el castell incòmode, desavinent i aïllat, i canvia la vella fortalesa inexpugnable per un palau, que de fet no té cap paper militar, tot i que els senyors, quan recapten censos per la construcció de les noves residències, les anomenen encara cases fortes o castells, i parlen de llur caràcter defensiu i de llur utilitat per donar seguretat als súbdits. De fet, la nova casa forta conserva molt poc espai militar, té certs espais administratius i esdevé essencialment residència de l'aristocràcia.

Alguns nobles mantenen el vell castell, però molts d'altres practiquen l'absentisme. El castell i les seves terres queden en mans d'un administrador, si bé se'n reserva una part per l'eventual estada dels senyors. Per exemple, a Castellserà, que era sota la jurisdicció de l'abat de Poblet, hi ha una cambra reservada per a l'abat. Els castells, quan els senyors no hi són gairebé mai, semblen uns recintes molt més agraris.

Els nobles que decideixen abandonar el castell necessiten un altre habitatge, que serà un palau a Barcelona o a la vila propera a llurs possessions. És freqüent que a partir del segle XIII els nobles traslladin llurs residències a viles i ciutats, i facin edificar les cases de tal manera que, s'hi retrobi, en certa forma, les parts bàsiques de llur residència al castell: la torre, la gran sala, el pati central. Part de l'aristocràcia ha sortit doncs de la seva solitud dels castells feudals per incorporar-se a la vida ciutadana o apropar-se a la cort. De tota manera, ha perdut en bona part la tranquil·litat i l'aire lliure; per això, molts d'ells, feien estades periòdiques al castell o bé edificaven una segona residència no gaire lluny de Barcelona, per anar-hi en cas de pesta, aldarulls, problemes familiars, o senzillament per a passar-hi uns dies d'esbarjo, dedicats preferentment a la cacera.

Aquestes cases les tenim documentades amb el nom de *torres*, ja que totes elles eren cases fortes i disposaven d'una torre, a la vegada element de defensa i símbol de

6. CURSENTE, B. *Castra et castelnaux dans le midi de la France. A Chateaux et poulements*, pàg. 41.

poder. Tenim moltes torres documentades al territori de Barcelona i a les comarques properes; serveixin d'exemple la que tenia una parenta del comte de Pallars al Clot, a l'inici del segle XV,⁷ la torre Pallaresa i la Baldovina a Santa Coloma de Gramanet, ambdues prou documentades i avui encara conservades. És també durant aquesta època que passen a l'estament nobiliari nombroses famílies burgeses que fan bastir llurs torres semblants a petits castells, com ara la que hem estudiat dels Palou a Sant Cugat.

També molts ciutadans honrats havien fet edificar torres pel territori de Barcelona: els Lull en tenien una a Sants, els Buçot a Sant Andreu, els Sapila a Horta, els Fiveller a Sarrià... Al Dietari del Consell barceloní podem llegir durant tot el segle XV, com el correu de la ciutat va per les torres per cridar a Consell els consellers, que hi passaven llargues temporades. L'abril del 1437, els consellers nomenen un correu perquè *quant los del consell seran appellats a Consell e seran per les torres, que hi vagi per fer-los venir a Consell*; quan les torres eren molt a prop de la ciutat no havien de pagar-lo, però havia de rebre una gratificació quan havia d'anar lluny.⁸ Part de l'aristocràcia i l'alta burgesia tenien un tipus de vida semblant.

2. ESTRUCTURACIÓ DE L'ESPAI

2.1 ESTRUCTURA DELS CASTELLS

Els castells que hem estudiat eren relativament petits, poc complicats gens sumptuosos,⁹ fins i tot els que tenien moltes coses, i peces de valor, aquestes no difereixen pas gaire de les que trobem a les cases burgeses, tret d'algunes armes.

L'aspecte d'aquests castells era el d'una construcció molt massissa, un gran cos de carreus regulars que estava defensat per les muralles, que mai no trobem citades als inventaris, però de les que tenim restes arqueològiques. Alguns no es diferenciaven gaire de les masies fortificades o de les torres que hem documentat si els treguéssim de llur context, és a dir del terreny habitualment espadat al qual havien d'adaptar l'estructura, ja que els trets essencials de la construcció i les estances que hi trobem eren similars als castells i a les torres.

Tot i que partim de la base que cada castell és diferent, perquè s'ha d'adaptar a un terreny específic, intentarem de donar, d'una manera molt esquemàtica, una estructura tipus, seguint exclusivament els inventaris i sintetitzant al màxim els trets comuns.

7. La documentem a Arxiu de la Catedral de Barcelona, ACB, Cisme d'Occident, doc. en paper n. 242.

8. Dietari de l'Antic Consell Barceloní, vol. I, pàg. 361.

9. La idea que els nostres castells eren així és recollida per Pere Català i Roca a *Els castells catalans*, Barcelona, Ed. Dalmau, 1967-1979, vol. I, pàg. 127.

La majoria dels nostres castells es caracteritzen per la presència d'una o de diverses torres; sembla que les més antigues eren de forma rodona i les més tardanes de planta rectangular; per exemple, al castell de Tous es parla de la *casa de la torre rodona* i de la *casa de la torre nova*, és a dir, s'identifica la torre rodona amb la torre vella. Un altre fet que hem de destacar, és que a molts dels castells que hem estudiat s'hi pot veure diferents moments de construcció, amb denominacions de cambres noves, cases noves, torres noves, etc.

Les estances, de vegades no gaire nombroses, amb un màxim d'una trentena, comptant, fins i tot, les construccions auxiliars com eren estables o graners, eren repartides entre la planta baixa i un o dos pisos, al voltant d'un pati interior que sovint era porxat.

L'entrada i els patis no donen mai l'aspecte d'una mansió senyorial, sinó que ens apropen a un ambient agrari, amb rodes de carro, sacs, eines, i algunes armes escadusseres. Tota la part baixa del castell la trobem dedicada a estables, graners, cellers (algun d'ells subterrani). Alguns castells fan la impressió d'autosuficients, com per exemple el de Tous i el de Castellar, que tenien graner, celler, estable, cort, casa de l'oli, dins del castell, i entre les possessions hi havia forn, molins, vinya, terra campa i hort. D'altres fan la impressió d'ésser explotacions agràries, com ara el de Castellserà, que té als seus graners gran quantitat de cereals, tant de collita pròpia com del delme, un galliner amb cent peces d'aviram, cria de mules i un bon celler. El de Maldà era dedicat a la producció de diferents tipus de vins repartits en quatre cellers.

També era la part baixa del castell la que normalment es destinava a rebost, pastador, bugada, i on hi havia algunes cambres pels servents, i gairebé sempre la cuina. És curiós destacar que a Castellserà entre la cuina i el pastador hi havia la *cambra on geia la tia*, és a dir el dormitori de la dona que tenia cura de la feina de la casa.

A la planta noble hi trobem la sala-menjador, les cambres dels senyors i del servei personal, juntament amb recambres, saletes, escriptoris, etc. Habitualment una de les cambres era destinada a capella o oratori. Alguna d'aquestes sales i cambres tenia finestres exteriors, d'altres es repartien al voltant d'un porxo que donava al pati interior del castell; així mateix alguns castells tenien golfes i terrat.

Intentarem de conèixer l'estructura d'aquests castells, ordenats alfabèticament, segons el que es diu en llurs inventaris i d'acord amb l'ordre de l'itinerari que se segueix al document.

I. Estructura del castell de Calonge, propietat de Jaume Setantí, ciutadà de Barcelona, fet l'any 1466.¹⁰ És un esborrall d'inventari amb escriptura molt cursiva; només una part és passada en net. El castell que ha estat ampliat amb una nova

10. *Els castells catalans*, vol. II, pàgs. 625-635. MONREAL, RIQUER: *Els castells medievals de Catalunya*, vol. I, pàg. 25-35.

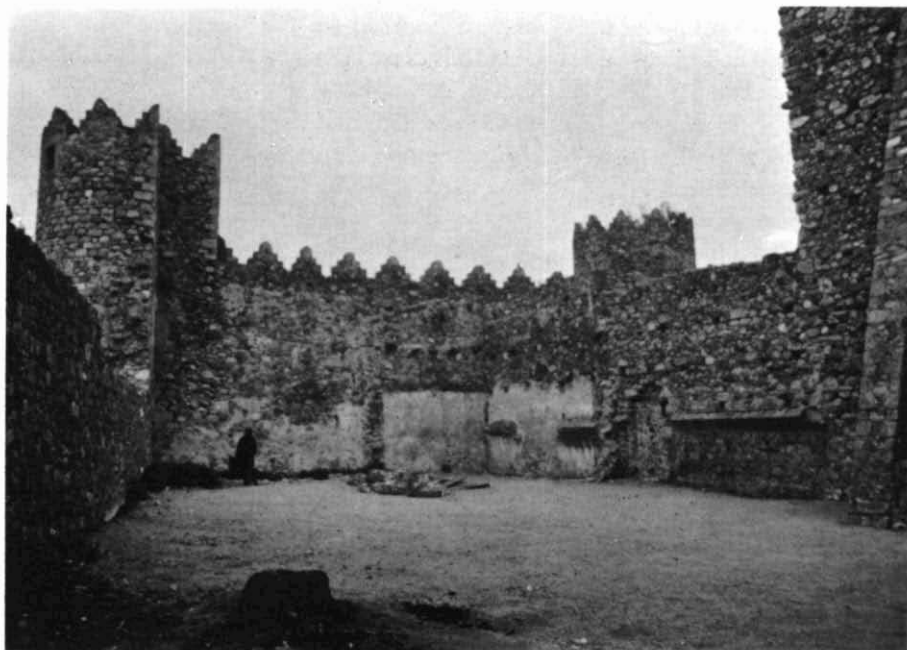

Fig. 1. Pati del castell de Calonge.

construcció situada al costat de l'hort, és repartit al voltant d'un pati interior amb un porxo; només hi ha inventariades setze estances, que són les següents:

pis:

- primera cambra de la sala (cambra senyorial)
- segona cambra (cambra senyorial)
- sala
- cuina
- porxo

planta baixa:

- graner
- celler
- celler petit
- cambra dels joves (dormitori senzill)
- pastador (dormitori senzill i pastador)
- rebost

Fig. 2. Torre rodona del castell de Calonge.

Fig. 3. Torres i murs del castell de Calonge.

- armes (llista a part sense especificar on són, hem de tenir present que el castell estava pràcticament en peu de guerra)

part nova:

- cambra nova de l'hort (dormitori)
- cambra d'en Vallmajor (dormitori)
- cambra d'en Llop Genover (dormitori)

II. Estructura del castell de Castellar del Vallès, dit casa Clasquerí. El documentem l'any 1388; n'era el propietari Guerau de Clasquerí. És el castell més luxós i ben proveït que hem documentat, dedicat econòmicament a l'explotació agrària, especialment als cereals i a la ramaderia. Tenia una capella, davant del castell, i un pati interior. Era format per planta baixa, pis i porxo; una de les torres donava la possibilitat de dos pisos més; sobre la torre hi havia un terrat. Era repartit en les següents estances:

planta baixa:

- entrada
- celleret petit, que és després de l'entrada, quan hom entra a mà esquerra
- pati
- celler gran, a mà esquerra quan hom entra al pati
- casa dels graners, a mà dreta quan hom entra al pati
- cuina
- casa que es té amb la cuina, dita casa de la farina
- cambra de les esclaves
- pati de passatge de la sala a la cuina
- cambreta petita que és al dit passatge (dormitori senzill)

pis:

- sala
- cambra petita del pa i de l'ordi
- recambreta que és dins la cambra sobre el portal (eines)
- cambra del senyor sobre el portal forà
- cambreta dita recambra de la torre
- cambra gran dita de la xemeneia (dormitori senzill i moltes coses)
- cambra de l'arquebisbe (dormitori senzill)
- casa de l'oli

segon pis:

- porxo alt
- porxet petit que és alt après del dit porxo

Fig. 4. Porta del Castell de Calonge.

torre:

- cambra de la torre, després de l'entrada del dit porxo
- cambra sobirana de la torre
- terrat de la torre

segon pis:

- cambra major que bada sobre el verger
- altra cambra que es passa a la damunt dita, també sobre el verger

al voltant del pati exterior:

- capella
- pallissa
- casa del verger (galliner)
- cort de les cabres
- cort dels porcs
- cort de les truges
- estable dels bous
- estable de les bèsties mulars, a més hi ha un verger i un aljub.

III. Estructura del castell de Castellserà, sota la jurisdicció del monestir de Poblet, fet l'any 1443. L'inventari ens mostra una edificació força gran, amb trenta estances, que sembla el centre d'una explotació agrària; sabem que llindava amb el *domenge*, és a dir amb la terra senyorial. Tenia una capella preparada pel culte i així mateix una cambra per quan hi anava l'abat; habitualment hi vivia un majoral, una dona que tenia cura de la casa i la resta del servei. L'interès d'aquest inventari està en què és un dels escassos testimonis que tenim del castell.¹¹ Aquest devia ésser estructurat al voltant d'un pati interior; l'edifici principal es componia de planta, pis i golfes amb terrat. El pis disposava d'una galeria porxada oberta al pati interior; les estances potser eren repartides així:

pis:

- capella
- saleta davant la cambra del majoral (escriptori i arxiu)
- cambra del majoral (cambra senyorial)
- recambra del majoral (cambra senzilla)
- cambra de després de la dita cambra (dormitori senzill)
- cambra de l'abat (cambra senyorial)
- recambra de després de la cambra de l'abat (dormitori senzill)
- recambra que mira en *lo cigar*¹² (dormitori senzill)

11. *Els castells catalans*, vol. II, pàg. 16-31. MONREAL, RIQUER, vol. 2, pàgs. 85-91.

12. El *cigar* interpretem que vol dir el sitjar, és a dir el graner.

- porxo
- cambra al cap del porxo que mire a l'església (dormitori senzill)
- cambra del mig del porxo (dormitori senzill)

golfes:

- cambra del terrat que mira *vers lo domenge* (mats endreços)
- cambra al cap de l'escala de la porta que entra al terrat (eines)

de nou al pis:

- sala
- saleta davant la sala major on hi ha el llancer

planta baixa:

- pastador
- cambra on jau la tia
- cuina
- cambreta al cap de la cuina qui mira a l'escala que va a la cambra de l'abat, dita cambra de l'oli
- cambra dels missatgers al sòl de la cuina
- cambra de després, al sòl de la cuina (mats endreços)
- cambra al cap de l'escala on estan els presos (serà l'escala que puja del celler?)
- celleret (segurament subterrani)
- celler major (segurament subterrani)
- civadera
- entrada

al voltant del pati:

- caseta prop del portal major, a l'esquerra
- corral
- estable
- graner

IV. Estructura del castell de Maldà, de la família Cardona, 1431.¹³ Creiem que és un inventari incomplet d'un castell abandonat com a residència senyorial. Era, però, el centre d'una producció vitícola; la gran majoria de les estances inventariades correspon als cellers. Era estructurat al voltant d'un pati, amb porxo al pis i golfes; tenia també una terrassa. Les restes del castell encara es poden veure

13. *Castells catalans*, vol. VI, pàgs. 1029-1045. MONREAL, RIQUER, vol. 3 pàgs. 251-261.

avui; formen un cos quadrat que domina el poble de Maldà. A l'inventari hi consten les estances següents:

planta baixa:

- celler dels cups
- celleret davant la terrassa del castell
- celler de les botigues del castell
- celler de les tones
- botiga

casa del castell

- porxo
- cambra (mals endreços)
- sala
- cuina
- rebost
- cambra prop la privada (dormitori senzill)
- cambra dels esclaus

V. Estructura del castell de Peratallada, propietat de Gilabert de Cruïlles, l'any 1390. El document i el castell són prou coneguts; ¹⁴ l'inventari ens dona una visió bastant completa del castell, que conté objectes força luxosos. S'hi havia fet una ampliació, ja que se citen unes estances noves. El castell era habitat pels senyors i l'estructura que es desprèn de l'inventari és la següent:

planta baixa

- cambra de la volta (objectes de valor)
- cambra prop de la dita cambra (arreu)
- privada
- casa dita del parlador (mals endreços)

pis

- aula sobre el portal del castell (cambra senyorial)
- cambra major del castell
- cambra junt a la dita cambra major (dormitori senzill)
- cambra al costat del jardí (cambra senzilla)

en un segon pis

- cambra sobre la dita cambra (dormitori senzill)

14. Ja hem assenyalat que ha estat publicat per Bofarull. És un castell encara conservat. Estudià a *Castells catalans*, vol. II, pàg. 723-, MONREAL, RIQUER, vol. I, pàgs. 121-135.

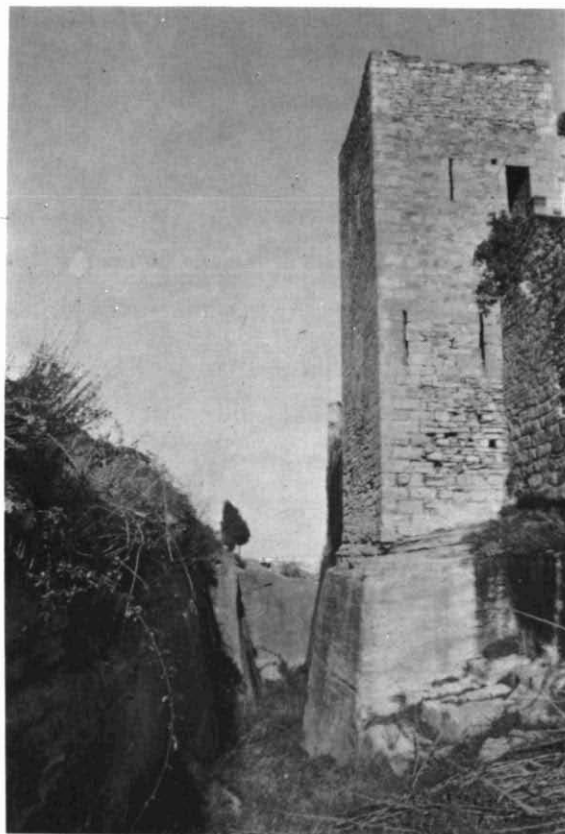

Fig. 5. Torre quadrada i fossat tallat al rocam del castell de Peratallada.

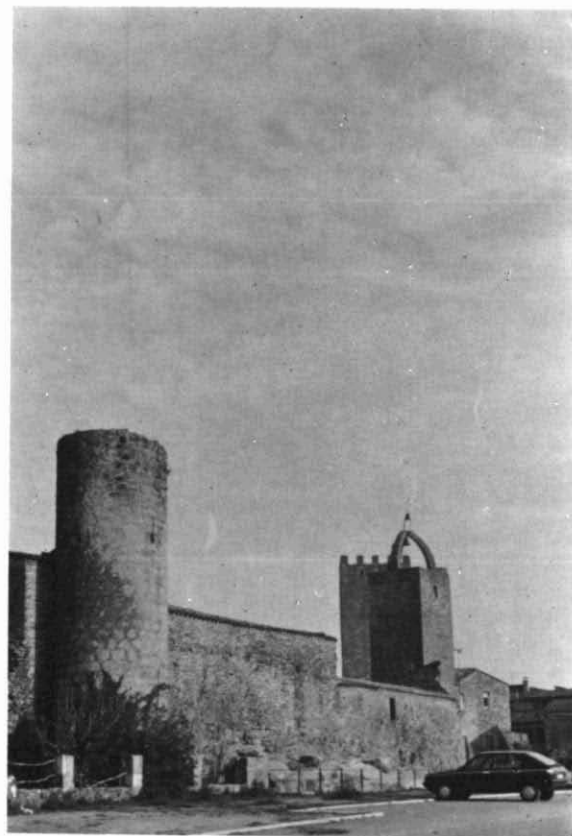

Fig. 6. Torre rodona del castell de Peratallada.

part nova

- cambra nova pintada (cambra senyorial)
- cambra o recambra junt a la dita cambra (dormitori senzill)
- cambra dita la cambra nova (dormitori senyorial)
- recambreta junt a la dita cambra (dormitori senzill)
- aula major del dit castell (menjador)

de nou a la planta baixa

- cuina
- rebost
- pastador
- cambra sota la dita cambra nova (dormitori senzill)
- estable major (dormitori senzill)
- casa del graner
- entrada del celler (celler)
- celler del dit castell
- celler prop la cambra del verger (bugada)
- cambra sota de la cambra vella (estris)
- estable

VI. Inventari parcial del castell de Sentmenat, on viu Iu de Sentmenat. És només l'inventari dels béns que la seva nora, Elisabet, vídua de Galceran Montserrat de Sentmenat, donzell, havia portat al castell quan s'hi va traslladar temporalment després de la mort del marit esdevinguda a Perpinyà l'any 1450.¹⁵

VII. Estructura del castell de Tous, seguint l'inventari del 1410.¹⁶ És estructurat al voltant d'un pati porxat, té dues torres, la rodona o vella i la nova i a més la torre del portal, que devia ésser una barbacana.

planta baixa

- cuina
- rebost
- casa del celler
- celleret (subterrani)
- casa de la xemeneia (bugader i mals endreços)
- casa de l'oli
- pati o llotja

15. Del castell de Sentmenat se'n parla a *Castells catalans*, vol. 2, pàgs. 134-152. MONREAL/RIQUER, vol. 2, pàgs. 77-83.

16. Ja hem assenyalat que ha estat publicat per Ramon d'Alòs. Es parla del castell de Tous a *Castells Catalans*, vol. 5, pàgs. 382-392.

al voltant del pati

- casa dels graners
- casa de l'estable
- casa dels porcs

torre rodona

- casa de la torre rodona
- casa de la presó (devia ésser al pis de la dita torre)

pis

- cambra de després l'altar, sobre els graners (cambra de la senyora)
- llotja o porxo que dóna al pati (hi ha un oratori)
- casa d'en Vilardell (dormitori)
- sala
- cambra del senyor
- recambra de la torre sobre el portal del castell
- casa de l'adoratori
- cambra de la torre nova (dormitori)
- cambra dels escuders
- cambra de les esclaves
- altra cambra (dormitori senzill i bressol)
- cambra de la torre del portal forà (armes)
- casa dels guaites

VIII. Inventari del castell de Tous de l'any 1453. Aquest inventari correspon a un castell on hi ha obres, entre altres coses s'hi estan fent finestres noves decorades. El document diu ben clar que es tracta del castell de Tous; de tota manera, davant, amb lletra posterior, posa: Togores o Castellar? Un cop analitzat l'inventari i comparat amb el del 1410 deduïm que l'estructura és semblant, si bé hi ha menys estances i no hi consten les torres, la qual cosa podria ésser deguda a les obres que s'hi feien en el moment de l'inventari. Un altre fet que cal remarcar és que el castell de Tous, l'any 1423, havia passat als Perellós i que l'any 1505, quan s'en feu donació a Sant Jeroni de la Murtra, hi intervé Isabel Laplana. Al nostre inventari l'únic escut documentat és el de Saplana.¹⁷

Les cambres inventariades són les següents:

pati dins el dit castell

17. Al manuscrit, amb lletra actual, hi diu Togores, Castellar, si bé al document hi diu clarament Castell de Tous. Creiem que es de Tous de l'Anoia, si bé podria tractar-se de Tous al País Valencià, cosa que no creiem probable.

al voltant del pati

- estable major
- cambra dels missatgers, sobre l'estable
- casa dels graners

planta baixa

- rebost baix
- cuina del dit castell
- celler
- cambra de guarda-roba (mals endreços)

pis

- sala
- cambra que és a l'esquerra, entrant al menjador (dormitori senzill)
- cambra dita de Sant Joan (dormitori i bressol)
- recambra prop de la dita cambra (dormitori senzill)
- cambra del senyor, que és a la part dreta del muntant de l'escala
- recambra del costat
- recambreta que hi ha sobre el portal, al costat de la dita
- escriptori *que ix a la cambra del senyor*

2.2 ESTRUCTURA DE LES TORRES

Partim de l'estudi dels inventaris de quatre torres situades prop de Barcelona, ocupades per nobles o rics burgesos que tenien llur casa dins la ciutat de Barcelona i que, a més, s'havien fet construir una segona residència no gaire lluny, on explotaven terres i a vegades molins. Si comparem la casa de fora o torre amb la que tenien a Barcelona, podem concloure que realment la torre era una casa, diem-ne d'esbarjo, on devien anar els senyors a passar algunes temporades, potser a l'hora de cobrar els censos, o quan la vida a Barcelona es feia difícil, al pic de l'estiu, en cas d'aldarulls, de pestes etc., o també quan algun esdeveniment familiar aconsellava sortir del bullici de la ciutat i de la cort, si bé a vegades aquestes estades a la torre es prolongaven força com veiem al Dietari del Consell.¹⁸

Aquestes torres no es diferenciaven pas gaire d'alguns castells petits, si bé tenien un aspecte més àgil i estaven en lloc pla voltades d'arbres. Com el seu nom indica es caracteritzen per la presència d'una torre adossada a la construcció o unida a la casa per un pont. Hi havia sovint un pati interior, com el que documentem a la torre Santa Caterina de Salma, a Sant Andreu, descrit així: a l'entrada de la torre hi ha un

18. *Dietari de l'Antic Consell Barceloní*, vol. 1 pàg. 361, abril 1437.

gran pati tancat, *en lo qual pati eren les cases següents*: capella, cuina, graners, cambres pel servei i cellers.

Veiem que són cases eminentment destinades a l'agricultura, sobretot a la viticultura; en cap no hi falten els cups, les premses i una infinitat de botes destinades a contenir vins. L'entrada, igual que la dels castells, ens dóna la impressió d'una casa de pagès, funcional i no decorativa, on hi podem trobar pales, bótes, serres, aixades, llenya, estris de cuina,...

La casa era de planta i pis amb una torre que dóna la possibilitat d'un altre pis en aquesta part de l'edifici. Algunes tenen terrat, a d'altres no consta. Totes elles tenien llur capella, normalment separada de l'habitatge; en canvi, als castells, sembla que la capella estava sovint dins la pròpia mansió, de vegades al primer pis.

Les estances, en nombre d'unes vint, estaven destinades, en part, a activitats diem-ne agràries i d'aprovisionament: graners, cellers, estables, cambra de l'oli, galliner, cambres per guardar eines, etc. Una altra part, destinada a l'alimentació dels habitants, era formada per la cuina, el pastador amb el forn, el rebost i el menjador. Després hi havia un nombre de dormitoris, dels senyors i dels servents. Tot plegat no diferia pas gaire del que hom podia trobar als castells. A la torre que tenia Guerau de Palou a Sant Cugat hi havia una cambra de les armes, a la torre Baldovina hi havia una cambra destinada a presó.

IX. Estructura de la torre de Joan Buçot, ciutadà de Barcelona, dita Santa Caterina de Salma, situada a Sant Andreu de Palomar, documentada l'any 1433.

al voltant del pati

- capella
- pallisa al costat de la capella
- estable
- cuina
- casa contigua a la cuina (rebost)

planta baixa

- entrada de la casa o torre
- casa de la *canega*.¹⁹
- cambra del majordom
- cambra de baix (dormitori senzill)
- sostre de rajola que és prop de la dita cambra (entresolat on hi ha un dormitori senzill)
- celler del vi blanc

19. *canega*, és una paraula que no hem pogut documentar, podria venir de *canejar* que seria fer blanc o rentar. De tota manera en aquesta cambra es documenta només un destil·lador.

- celler major del vi vermell
- galliner

pis

- menjador
- cambra del menjador (dormitori senyorial)
- cambra sobre el galliner (dormitori senyorial)
- escriptori o cambra fustada (mals endreços)
- cambra alta major
- recambra de la dita cambra (dormitori senzill)

X. Estructura de la torre de la vídua de Bernat de Montpalau,²⁰ cavaller, dita torre Baldovina, situada a Santa Coloma de Gramanet, documentada l'any 1439.

planta baixa

- capella, al costat de la dita torre
- entrada
- celler
- celler del vi blanc
- celler dels cups
- casa al peu de l'escala (graner)

primer pis

- cambra major on jeia la difunta
- sala
- cambreta (dormitori senzill)
- cuina
- recambra (rebost)
- cambra sota el galliner (dormitori senzill)
- altra cambra (cambra senyorial amb armes)

golfes

- galliner
- cambra de la presó
- recambreta (mals endreços)
- altra cambra petita (escriptori)
- terrat

20. Els Montpalau eren cavallers procedents del castell d'aquest nom a Pineda.

XI. Estructura de la torre de Guerau de Palou, cavaller,²¹ dita Vilanova, situada a Sant Cugat del Vallès i documentada l'any 1437. Hi ha dues construccions, una nova i una vella, comunicades; hi ha parts de la casa que devien tenir un pis i d'altres dos pisos; l'estructura podia ésser la següent:

part antiga, planta baixa

- entrada
- cambra dels missatgers
- cambra dels escuders
- cambra de la ferramenta que és dins la cambra dels escuders
- celler
- casa de l'oli
- estable

primer pis

- sala sobre el portal
- cambra pintada (dormitori senyorial)
- cambra del difunt amb finestres reixades
- cambra de les dones amb finestra reixada (dormitori senzill)

segon pis

- cambra que és sobre la cambra pintada (dormitori senzill)
- cambra que és sobre la del difunt dita *del puig* (dormitori senzill)

part nova, planta baixa

- rebost
- cuina
- pastador
- capella

pis

- cambra al cap de l'escala, dita del majordom, sobre el rebost
- cambra de la torre nova, sobre el pastador (dormitori senzill)
- sala de les armes, sobre la capella

XII. Estructura de la torre d'Antoni Sabastida, donzell, a Sant Genís dels Agudells, documentada l'any 1421. L'inventari es fa d'una manera força desordenada i no sabem si és complet; és poc descriptiu pel que fa a l'estructura, que podria ésser la següent:

21. Els Palou i els Sabastida provenien de famílies de burgesos barcelonins ennoblits.

planta baixa

- celler
- casa del forn prop el portal major
- capella

pis

- cambra dels senyors
- menjador
- cambra contigua al menjador (dormitori senyorial)
- recambra contigua a la dita cambra (dormitori senzill)
- altra cambra contigua al menjador (dormitori senzill)

potser també a la planta baixa o en un cos a part

- cambra de la companya
- cambra de les esclaves
- cambra d'una esclava
- cuina

unint ambdues parts

- cambra qui és sobre el pont (mals endreços)

2.3 LA CASA NOBILIÀRIA A BARCELONA

Per completar la visió de l'habitat de la noblesa a la darrerria de l'Edat Mitjana, hem cregut indispensable d'incloure la descripció d'alguna casa nobiliària de la ciutat. A Barcelona vivia l'aristocràcia que havia decidit de traslladar-hi el domicili habitual; fer un palau a imitació de l'antic castell, dins del clos de la ciutat; també hi trobem els habitatges dels rics burgesos ennoblits, adaptades a la forma de viure senyorial.²²

Donarem només dos exemples d'aquests palaus, el que tenia Antoni Sabastida, cavaller, procedent d'un antic llinatge burgès ennoblit, i la casa d'un donzell vingut a Barcelona, Galceran de Sentmenat.

XIII. Estructura de la casa d'Antoni Sabastida, que morí l'any 1421 a la seva torre de Sant Genís, la casa era situada al carrer dels Mercaders, molt a prop del monestir dels Predicadors. Tenia sis portes i feia cantonada; hi havia planta, pis i una torre.

22. SOBREQUÉS afirma que la noblesa militar i la noblesa ciutadana constituïen de fet una sola classe al segle XV. *La guerra civil catalana del segle XV*. Barcelona, Ed. 62, 1973 vol. II, pàg. 21.

planta baixa

- entrada de l'alberg
- botiga (celler)
- cambra dels missatgers, junt a l'entrada.

pis

- menjador
- cuina
- rebost
- casa a prop del rebost (estris de cuina)
- casa on jeuen les dones de la casa
- cambra petita sobre el celler, entre la de les dones i la cambra major
- cambra major
- cambra sobre el portal major
- cambra dita *lo palau*
- rebost

segon pis

- cambra més alta de la torre (armes)

XIV. Estructura de la casa de Galceran Montserrat de Sentmenat, donzell, situada a la Riera de Sant Joan. En Galceran era fill del cavaller Iu de Sentmenat i havia mort a Perpinyà l'any 1450. És una casa de planta baixa i pis, amb dues torres i hort.

planta baixa

- botiga
- entrada
- cambra dels escuders
- cambra dels esclaus, al fons de l'entrada al costat del pou
- celler
- celleret de vi grec

pis

- llancer al cap de l'escala
- cuina al cap de l'escala, al costat del llancer
- menjador
- rebost al costat del menjador

potser en un cos a part, a baix

- retret de la cambra de l'hort
- cambra de l'hort

- cambra de la xemeneia
- cambra de la volta

pis

- cambra de la torre *sobre carrera* del primer sostre
- altra cambra *sobre carrera* del primer sostre
- cambra de la torre vella
- cambra major, *sobre carrera*
- capella
- cambra sobre l'hort

3. DIVISIÓ FUNCIONAL I SOCIAL DE L'ESPAI

3.1 UTILITZACIÓ DEL CASTELL

El castell, en principi, havia d'ésser autosuficient. El castell ideal que ens és descrit en el comentari als Usatges de Marquilles, era pensat com a lloc de defensa, amb prou provisions, homes, armes i materials de construcció com per a resistir un setge. També havia de disposar d'un espai específic per allotjar el castellà, la seva família, servents i homes per defensar-lo, si bé aquests havien d'ésser els mínims indispensables per tal d'estalviar provisions.

Es disposava també als Usatges que hi hagués dins del recinte del castell un hort amb verdures i plantes medicinals; l'hort el trobem citat a Peratallada, Calonge, Tous i Castellar. També es deia que era convenient que hi hagués llibres de gestes per alliçonar i entretenir els cavallers: *librorum magnorum et nobilium bellorum et preliorum que facta sunt*, diu Marquilles.²³ Aquests llibres mereixeran un comentari a part més endavant.

Les funcions específiques dels castells i torres que hem estudiat difereixen força entre sí. Mentre n'hi ha alguns que són ben vius, residència habitual del senyor feudal o de la seva vídua: el de Tous, el de Castellar i el de Peratallada; n'hi ha d'altres que són regits per un administrador, per tal que hi continuïn les tasques econòmiques i militars: el de Calonge i el de Castellserà. Les torres que hem esmentat són residència temporal dels senyors. Al castell de Sentmenat hi vivia Iu de Sentmenat, i es convertí en refugi de la vídua del seu fill, que residia habitualment a Barcelona, i que l'any 1450 la trobem amb els seus fills i servents al castell del sogre, *on s'era retreta per raó de les morts*. També documentem un castell força abandonat, el de Maldà, gairabé exclusivament dedicat a la viticultura.

23. Comentari als Usatges de Marquilles, fol. 378 v.

3.2 ESPAI MILITAR

La funció militar del castell, ja molt minvada a l'època que estem estudiant, només la veiem reflectida per l'existència de torres de defensa i d'una certa quantitat d'armes i armadures. El castell més ben armat és el de Tous que compta, entre d'altres coses, amb més de trenta ballestes, que, si bé algunes es diu que són velles, és el nombre més gran de ballestes que hem documentat. A Castellserà, per exemple, n'hi havia nou.

Les armes, segons disposaven els Usatges, havien d'estar ben guardades en lloc segur; als castells hi havia d'haver una casa *in quibus arma sint salva*.²⁴ Realment alguns dels castells estudiats tenen cambres on es guarden bona part de les armes. A Calonge s'inventarien les armes a part;²⁵ a Peratallada són ben desades a la cambra de la volta, junt als objectes de plata; a Tous les trobem tancades a la torre de l'entrada i a la dels guaites. També a les torres i cases nobiliàries de Barcelona trobem armes, alguna vegada guardades en un lloc específic: a la torre que tenia el cavaller Guerau de Palou a Sant Cugat s'inventaria la sala de les armes, sobre la capella; a la casa d'Antoni Sabastida hi ha les armes i armadures a la cambra més alta de la torre. A Castellserà no hi ha una cambra específica per les armes, si bé les trobem en lloc segur, a la cambra destinada també a escriptori i arxiu.

No totes les armes eren tan guardades, n'hi havia de posades en lloc expresament visible, com fent ostentació del poder que representava tenir-ne. Apareix gairebé a tots els inventaris un llancer amb llances penjades: a la torre d'en Joan Buçot, a Sant Andreu, trobem al menjador un llancer amb tres llances i també quatre escuts amb barres verdes, blanques i negres. A Castellserà hi ha un llancer a la saleta, davant la sala major, on hi ha tres llances, i a la sala hi ha sis pavesos, tres amb llistes vermelles, verdes i senyals de crossa, i tres de verds amb senyals de crossa i caps negres i grocs. A Tous al 1453 hi havia, a la sala, cinc ballestes d'acer, quatre pavesos grossos amb senyals de Sapllana i vuit llances amb una lluna. A la casa que tenia a Barcelona Galceran Montserrat de Sentmenat, hi havia el llancer al cap de l'escala. És a dir, el llancer era sempre en lloc ben visible, especialment a la sala-menjador, junt amb escuts i pavesos; a Castellar documentem un llancer de tres barres amb una escona i tres falçs que penjaven del llancer, així com set escuts. A la sala de la torre de Sant Cugat hi havia nou llances manereses; a la Baldovina hi ha rodells i pavesos blancs i negres amb senyals de ginesta; a la torre d'Antoni Sabastida hi ha, al menjador, sis llances grans totes bones, ballestes de torn genoveses, pavesos vermells tots bons, un torn de ballesta, una *atzagaia de fusta pintada a l'antigó*, a més de les armes que tenia a Barcelona en una cambra especial; sabem que en Sabastida era afeccionat als torneigs.

24. Idem.

25. Calonge és un cas a part, ja que en aquell moment està en guerra, vegeu SOBREQUÉS, obra citada, vol. I, pàg. 227.

Fig. 7. L'aspecte defensiu dels castells comptava essencialment amb una bona quantitat de ballestes i tots els arreu necessaris per a fer-les servir. Ballestes ben parades com les que veiem en el detall d'aquest retaule.

(Retaule de Sant Sebastià obra de Pere Garcia de Benavarri, que es conserva al Museu del Prado de Madrid).

Alguna vegada a la sala trobem l'armadura del senyor, com ara a Castellar.²⁶ El fet que part de les armes i armadures es trobin a la sala pot significar la intenció de mostrar la potència militar i defensiva del castell, i també el rang del cavaller dins la societat.

A la cambra del senyor no hi trobem armes, però sí alguna vegada les guarnicions dels cavalls, descrites amb tots els detalls a l'inventari de Castellar del Vallès. Així mateix, trobem algunes armes i armadures mal guardades, com ara les cuirasses de cuir d'Antoni Sabastida que són a la despesa de l'alberg, juntament amb eines de camp i atuells de cuina. En canvi, trobem a Santa Caterina de Salma una caixeta petita de poll feta a la mida de les armes. A la casa dels Sentmenat hi ha diverses armadures molt completes.²⁷

Alguna vegada es fa constar que són armes velles; també se citen peces soltes d'armadura. Sovint hi ha més guardabraços drets que esquerres, fet que seria lògic, ja que l'altre braç se'l solien cobrir amb l'escut. D'altres vegades trobem documentades boniques armes com ara l'espasa blanca a la guisa francesa del senyor de Castellar del Vallès. Algunes de les armes estudiades no tenien ús estratègic, com l'elm de tornejat i les espases de tornejat d'Antoni Sabastida o els estris de caça d'en Clasquerí.

Amb tot, el castell en si, i les armes que hi trobem, tenien caràcter defensiu; per analitzar aquest caràcter s'ha de tenir en compte el propi edifici i els murs del castell, i el fet que sigui auto-suficient, les quals coses li permetien de resistir atacs i setges. Podem concloure que, pel que fa als espais destinats a aprovisionament, el castell podia abastir-se a sí mateix. Dissortadament el tipus de documentació estudiada no ens permet una anàlisi de l'espai exterior, sinó de l'interior de l'edifici; poc sabem doncs de murs i torres, si bé aquestes mai no tenien entrada directa per l'exterior, sovint sembla com si per pujar-hi s'hagués de fer ús d'una escala llevadisa. Les poques vegades que es descriu una finestra, aquesta es reixada; quan descriuen les portes, tenen panys, claus i forrellats.

26. Les armes de Guerau de Clasquerí estan recollides a l'*Arnès del cavaller*, pàg. 212.

27. L'armadura de Galceran Montserrat de Sentmenat ens ve descrita així a l'inventari: Primo en la dita cambra (de la torre) un caxó de pi ab son pany e clau dins lo qual trobam les arnesos següents: Primo dos arnesos blanchs de cama e de cuxa. Item un almet ab sa banera. Item un tabàs. Item dues baneres. Item dos parells d'espatisassos. Item un parell d'avantbrassos. Item dos petos. Item un brassalets. Item unes manyopes. Item en una altra caxa d'albar ab son pany e clau dins la qual trobam les coses següents: primo una sarvallera ab nasera e son gorniment. Item una servallera rasa, rodona. Item uns mandrets envernissats amb los guants blaus. Item un parell de gossets, dos collars de malla e dues liures de malla. Item unes cuyrasses cubertes de d'amitho burell ab collar e los parxes de seda burella. Item en un altre caixó d'alber ab son pany e clau dins lo qual trobam lo arnès següents: Primo cota de malla de miga bossa. Item una altra cota de malla de tota bossa. Item una altra cota de miga bossa. Item una altra cota de malla semblant a la propdita. Item una altra cota de malla semblant. Item capmall de mall de tota bossa. Item un faldó. Item un altre faldó. Item un altre faldó de ferro. Item un altre faldó de ferro. Item un altre faldó de ferro. Item un altre faldó semblant. Item un altre faldó semblant. Item VI gorgierins de malla de ferro. Item quatre gossets de malla.

També hi havia altres previsions de defensa establertes per Marquilles al *Comentari als Usatges*, com eren el fet de tenir-hi tendes, cuir, cordes, plom, cadenes i materials de construcció; tot això ho trobem oblidat als nostres castells, on només d'una manera esporàdica s'esmenten martells de picapedrer, escarpes, canyes per obres, portadores per tenir-hi morter, fustes i poca cosa més. El segon inventari del castell de Tous és un cas especial: al pati hi havia molt material de construcció; deduïm que al castell es feien obres. També hi ha a Castellar del Vallés força quantitat de material d'aquest tipus, especialment fustes i eines per treballar-la i també calç viva. Només a Peratallada i a Calonge trobem una tenda.

3.3 LES TASQUES ADMINISTRATIVES I AGRÀRIES

Pel que fa a les tasques administratives i jurisdiccionals que tenien lloc als castells, documentem l'entrada de delmes i censos en espècie, especialment cereals i vi, emmagatzemats a graners i cellers. També trobem els llibres de censos, els comptes, cartes i protocols. La referència a documents guardats és habitual als inventaris, la qual cosa ens permet d'afirmar que a molts dels nostres castells es guardava una mena d'arxiu en cofres i caixes, dins d'una cambra específica, o bé a l'escriptori, o bé a la capella, o a la cambra del senyor. L'escriptori es troba així mateix documentat en alguns dels castells, a Castellserà fa funcions d'escriptori i d'arxiu la saleta davant la cambra del majoral. A Tous trobem guardats en una cambra documents i llibres, així com un lloc dedicat a escriptori.

Un altre ús del castell, com a seu d'un senyor jurisdiccional, era el d'oferir un recinte segur per a retenir-hi els presos. La presó o la cambra de la presó, ens ve documentada a Tous, a Castellserà i a la Torre Baldovina; les tres presons en aquell moment eren buides. A Tous era ubicada a la torre vella, a Castellserà al cap de l'escala que venia del celleret subterrani, i a la Baldovina l'hauríem de situar a les golfes. A la torre Vilanova de Sant Cugat es documenta a la cambra del servei, un *cep apte a tenir presos*; hi havia un cep semblant a la presó de Castellserà.

Hem de partir de la base que el castell era també el centre d'una explotació agrària. Com ja hem assenyalat abans, l'espai agrari era al voltant del pati on hi havia graners, estables, corts, pallises, galliners, corrals, lloc per guardar-hi les selles i per guardar-hi les eines de camp. Els graners més ben proveïts els trobem a Castellserà, Castellar del Vallés i Calonge, els altres son més aviat minsos. De tota manera, d'acord amb les eines que hom troba, totes les propietats comptaven amb una terra cerealista, serveixi d'exemple la pala de ventar palla que troben a la torre Baldovina.

Els estables tampoc no els trobem habitualment gaire plens. És el de Castellserà el que té més bèsties de bast, especialment mules; es devia dedicar a la seva cria, ja que trobem també ases i eugues, i sabem que l'abat de Poblet havia donat la seva mula al majoral de Castellserà a canvi d'una de les criades al castell. Pel nombre de

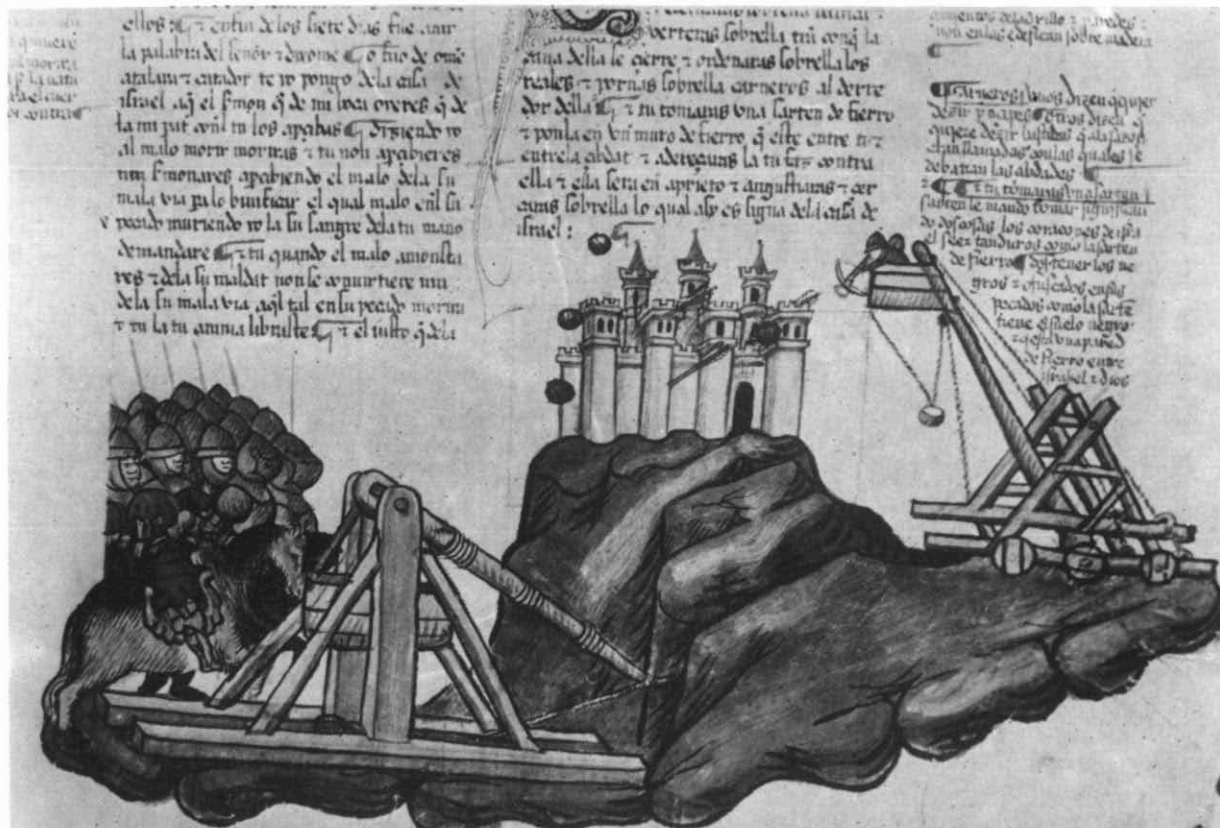

Fig. 8. Dibuix d'un castell situat sobre una muntanya atacat amb pedres per mitjà de màquines de guerra fetes de fusta. (Miniatura de la Bíblia de la Casa d'Alba. Madrid, Col. Alba).

selles inventariades, el castell de Castellar del Vallès també devia tenir un importat estable, si bé només s'inventarien un rossí i un mulet.

Elisabet de Sentmenat tenia un *corser castany scur ab los dos peus detras blanchs, ensellat e frenat, d'edat de sis anys; un rossí ginet, poquet, de pell castany clar, ab la un peu detras blanch, d'edat de set anys poc mes o menys, ab sella e fre, una mulla de pell castany clar, de nou anys, ab sa sella e fre.*

A Calonge hi havia dues mules, una de negra i una de roja, i dos ases. Només a Castellar documentem bous, en nombre de tres, que devien servir per les tasques agràries i de càrrega. Aquest bous tenien el cóm per beure al pati del propi castell. Als nostres inventaris mai no apareixen cavalls, si bé hi ha tot el necessari per a cavalcar.

Pel que fa al bestiar menut, tot i que la carn de moltó és la més corrent a la cuina de l'època, només documentem catorze ovelles a la torre Vilanova de Sant Cugat. Un nombrós ramat de cabres, l'únic inventariat, s'estava a Castellar; tenia cent quaranta-set caps. Altres animals que es criaven als castells eren els porcs: a Tous n'hi ha una parella i vuit porcells; a Castellar vuit porcs grassos, dues truges porcelleres i catorze porcs més; a Calonge es documenten vuit porcs entre grans i petits i un senglar. Aquest animals eren pel consum del castell, ja que sempre trobem guardats sagins i carnsalada. Concretament a Castellserà hi havia mig bacó de carn salada.

Pel que fa a l'aviram, el galliner devia abastir d'ous i de carn els habitants del castell. A gairebé tots els edificis estudiats hi ha galliner; a Castellserà hi havia una granja força important de gallines, n'hi havia més de cent; a Calonge hi havia galls i gallines velles, capons, polls i polles en nombre reduït, és a dir pel cosum propi. A Peratallada quinze paons i paones. L'inventari més interessant pel que fa a la volateria de corral és el de Castellar del Vallès, on documentem: *en un arbre appellat fay qui és après la font del torrent IIII pahons mascles e IIII pahones, item en un verger tres óques, item atrobí en una casa qui és dins lo verger XLVIII gallines e III galls, V parelles de capons.*²⁸

Sens dubte la producció més important dels nostres castells era la de vi; trobem sempre eines per la vinya i per la verema. L'espai dedicat a elaborar i guardar vins és important a tots els edificis estudiats, per exemple, a Maldà, hi havia un celler enorme. Documentem cups, bótes de diferents mides, carretes, premses, portadores, pimenteres, embuts per vi, un destil·lador, diverses mesures de terra per vendre vi. Per exemple, a la torre Baldovina hi havia el cup i la premsa a l'entrada i comptava també amb tres cellers amb un total de tretze bótes, algunes molt grans, quatre cups, sis carretells i tres pimenteres. A molts dels edificis estudiats hi havia un celler gran pel vi corrent, és a dir el vermell, i un celleret pel vi blanc o pel vi grec.

Aquests cellers sempre ocupaven bona part de la planta baixa de castells i torres i

28. CASAS HOMS: *El castell de Castellar*, pàg. 35.

alguns eren subterranis. La producció de vi era important a les nostres terres; de tota manera cal tenir en compte que les possessions documentades les tenim al territori de Barcelona, al Vallès, Anoia, Empordà i Urgell.

Un altre producte agrari de la collita propia és l'oli. Alguns castells tenen una cambra anomenada cambra de l'oli on se'n guardava per l'alimentació i pel llum; a la torre dita Vilanova de Sant Cugat documentem concretament quatre gerres plenes d'oli que és *de la cullita de la casa*. També trobem als graners o rebosts llegums, especialment faves seques, cal creure que del propi hort; la mel també podia ésser dels propis rucs, ja que a Castellar del Vallès documentem arnes per les abelles. També hi havia arbres fruiters ja que trobem eines de podar i d'empaltar, i s'explotaven els boscos, car s'esmenten *serres arboreres*. A Tous es cultivava també el lli i el cànem.

3.4 LA RESIDÈNCIA SENYORIAL

El castell era també la residència de senyors i servents i, malgrat que en aquesta època de vegades només era residència temporal, hi havia un recinte destinat a l'habitatge nobiliari, amb estances pròpies pels diferents afers de la vida quotidiana. Concretament hi ha unes estances especials per l'elaboració i dipòsit dels aliments, un recinte específic destinat al menjar comunitari, i les diferents i nombroses estances adaptades per a dormitori, encara que algunes vegades no són exclusivament dormitoris. Mai no hi ha estances específiques destinades als infants ni a la higiene, només esporàdicament es cita de passada la privada a Maldà i a Peratallada. Hi ha cambres pels senyors i cambres pel servei, entre aquestes sovint unes d'especials per les dones, els missatgers, els joves, els escuders, les esclaves, que acostumen a ésser dormitoris propis per a cada un d'aquest col·lectius amb diversos llits. També trobem una infinitat de saletes, cambretes i recambres, en les quals es guardaven els objectes més diversos, on a vegades hi havia també un llit, i que no sempre podem deduir quin ús específic tenien. Documentem un espai destinat al culte, capella o oratori als castells i torres estudiats.

Pel que fa a l'espai destinat a dipòsit i a elaboració d'aliments, hem de distingir, a part els cellers i graners, ja citats, el rebost, el pastador, la cuina i altres cambretes, dites despenses, casa de l'oli etc., on es guardaven aliments i atuells de cuina. Normalment el rebost no era gaire ben fornit, tret de la carnsalada sempre present, i d'alguna altra cosa que ja analitzarem quan parlem de l'alimentació.

Sempre s'esmenta un lloc per pastar; esporàdicament es parla del forn, si bé hi devia ésser a tots els edificis estudiats, ja que a tots ells hi ha el suficient per elaborar el pa. Fins i tot Elisabet de Sentmenat, entre els béns que s'emporta al castell del seu sogre, hi té draps per cobrir el pa i draps *aptes a pastar*. Forns i pastadors eren a la planta baixa; a la torre d'en Sabastida es diu concretament *la casa del forn prop lo*

portal major, i allà hi havia pasteres, farinera, les posts de pastar, sedassos i a la vegada tots els estris per fer bugada: sovint apareixen, el pastador, bugaders, calderes i les gerres amb el llexiu, d'altres vegades són a la cuina.

Més diversificada és la ubicació de la cuina. A la majoria dels castells i a algunes torres hem de situar-la a la planta baixa, en canvi a d'altres, i a les cases de Barcelona, a l'època que ens ocupa, devia ésser a la planta noble, no gaire lluny del menjador. A Castellserà, per exemple, a baix hi inventariem: el pastador, la cuina i la cambreta del cap de la cuina que mira a l'escala, que va la cambra de l'abat. En canvi, a la casa que en Galceran de Sentmenat tenia a Barcelona la cuina era al cap de l'escala, al costat del llancer, després hi havia el menjador i el rebost; aquest és el cas de quasi totes les cases burgeses que hem documentat i de dues de les torres: la de Sant Genís, que diversifica el forn a baix i la cuina a dalt, i la Baldovina, on també la cuina devia ésser al primer pis. A les llars barcelonines es tendeix a unificar l'espai alimentari: rebost, cuina i menjador en una ubicació propera. Fins i tot a Castellar, on eren a dos nivells diferents, o potser en dos cossos diferents de l'edifici, menjador i cuina es comunicaven per un passatge a través del pati, on hi havia una escala de fusta. Quan la cuina és a la planta baixa, al pis es pot documentar algun foguer o algun ferro d'ast.

Les cuines devien ésser normalment espaioses, amb xemeneia envoltada de bancs o d'escons per escalfar-se; a Castellar queda gràficament descrit així: *un scon o banch de fusta abte per seure après del foch qui's fa en la lar*. Aquesta llar es feia servir per a cuinar, com es pot deduir pels estris que hi trobem: ferros per tenir les olles al foc, les llesques, els asters, els clemàstecs de ferro que pengen sobre la llar, el cap de ferro per menar els asters. També en algun altre documentem fogons de ferro, com ara els que ens vénen descrits a la torre Baldovina, un de compost per quatre cases o fogons, amb peus i corriolets de ferro, i l'altre de tres cases, mitjà. Així mateix, hi ha a les cuines una taula i dos o tres bancs, segurament per menjar-hi el servei; també hi trobem *tabuts*, posts per posar-hi plats, així com conques, baces o gavadals, sovint de fusta, per rentar els plats, i alguna vegada és també a la cuina on es fa la bugada, com ara a Castellar. Els estris de cuina més freqüents són: olles, paelles, graelles, calderes, peroles, gerres, tenalles, morters...

L'aula, sala o menjador, dit també palau als edificis nobles urbans,²⁹ era situat al primer pis, normalment sobre el portal major i amb finestres sobre la façana de l'edifici. És un menjador col·lectiu, sempre amb més d'una taula —normalment de dues a quatre—, molt grans; a Tous n'hi havia una de noguer de dinou pams amb el banc de vint pams. A Peratallada es parla concretament de la taula gran amb capitells *in qua dictus nobilis, quondam, comedere solebat, aliam tabulam in qua scutiferi comedebant, aliam tabulam in qua hostes et supervenientes comedebant, aliam tabulam in qua troteri comedebant*.³⁰... i de dues taules més sense capitells. De

29. Per la descripció del confort veure RUBIÓ I BALAGUER: *La vida española en la época gótica*. Abadía de Montserrat 1985, 71-132.

30. BOFARULL, F. *Gilbert de Cruilles*, pàg. 52. La Bisbal 1885.

Fig. 9. Als menjadors dels castells i de les cases senyoriais hi havia sempre diverses taules, al menys una pels senyors, una per la companya i el tinell per preparar els menjars, tal com es pot veure en aquesta miniatura. (Bíblia de la Casa d'Alba. Madrid, Col. Alba), acabada l'any 1430.

taules sovint n'hi ha de plegadisses. A molt pocs menjadors documentem armaris, en canvi sempre hi ha el tinell o dreçador sobre el qual es posaven aiguamaners, el morter i altres coses necessàries per servir la taula.

La sala era el lloc per aplegar-s'hi a les hores dels àpats tota la família, els vassalls o servents més propers al senyor i els hostes, i també per a celebrar-hi els esdeveniments importants. La sala-menjador sembla un recinte funcional, només el just per a menjar-hi; fa la impressió que en un cert moment es podien plegar quasi totes les taules i convertir-lo en una sala espaiosa, en la qual les armes i escuts de la paret recordaven l'estament del senyor del castell; el llancer i els pavesos penjats donen a la sala gairebé l'únic toc senyorial a l'espai interior de l'edifici.

Pel que fa als dormitoris, hi ha una gran diferència entre l'espai aparellat per a dormir-hi els senyors i el reservat als servents. Tret de la cambra del majordom o del majoral, les altres eren molt desmanegades. Trobem un llit en un estable a Peratal·lada, un altre al pastador de Calonge; entre les eines i els mals endreços de gairebé tots els inventaris, trobem llits parats amb robes molt velles. També documentem cambres específiques pel servei, on només acostumem a trobar-hi llits molts desastats. Per exemple a la cambra dels misatgers de la torre Vilanova de Sant Cugat hi ha: *una colga petita ab quatre peus de fusta, de palles; un matalafot dolent e podrit e destrosat, ab fort pocha lana, e qui valia poch; un travesserot esquinsat ple de lana; dues altres flassadotes squinsades ab diverses listes als caps...*, a la cambra hi ha dos altres llits semblants a aquest, un banc i un cep per tenir-hi presos.

Aquestes cambres del servei generalment són cambres col·lectives; en trobem pels misatgers, pels joves, pels escuders, pels guaites, per la companya. Pel que fa al servei femení, trobem la cambra de les fembres, de les esclaves; totes elles tenen diversos llits, llits en els quals podien dormir dues o tres persones a cada un d'ells, sempre amb màrfegues de palla, matalassos vells, llençols de cànem o d'estopa, flassades i borrrasses; aquestes borrrasses a Castellar del Vallès es diu que les esclaves les feien servir de capçal. Gairebé com excepció, trobem a Castellserà la cambra de la tia on hi havia un sol llit, que devia ésser per la dona que feia de clauera del castell.

Aquestes cambres col·lectives moltes vegades eren situades a la planta baixa, tret d'algunes cambres del servei femení que sovint eren al pis; per exemple, a la torre Vilanova, documentem el dormitori de les dones, s'entén de les dones del servei, amb tres llits, amb màrfegues de palla; llençols de cànem, matalassos esquinçats, flassades velles... amb una finestra reixada; la cambra del senyor, al costat mateix, tenia un llit vell, però bo i ben equipat, i tres finestres reixades.

Hem constatat a tots els castells que al costat de cada cambra senyorial hi ha una cambreta o recambra on es troba un llit molt senzill, segurament pel servent o més sovint per la serventa que tenia cura personal dels senyors i que havia d'estar atenta als seus manaments *lícitos i honestos tant de dia com de nit*.³¹ Per exemple, a

31. Fórmula que apareix a la documentació notarial de l'època en els contractes de treball dels servents.

Castellserà, al costat de la cambra de l'abat, austera però confortable, hi trobem una recambra, en la qual només hi ha una colga de palla. El mateix passa al costat de les cambres dels senyors de Tous i de Peratallada i a d'altres torres i cases senyoriales que hem estudiat.

Pel que fa a les cambres senyoriales, hi havia la cambra major, on acostumaven a dormir el senyor del castell i la seva dona. Si bé en algun cas sembla que ambdós ocupin cambres separades, no devia ésser el més normal. Trobem frases com ara la que diu la vídua d'Antoni Sabastida a l'inventari de la torre en parlar del dormitori principal, la defineix com *la cambra en la qual jo e lo dit marit meu jahiem*. A la torre de Sant Cugat es parla de la cambra *on el difunt dementre vivia dormia*, si bé a les cortines que envolten el llit hi ha els senyals de Palou i de Soler cognoms de marit i muller, respectivament. A la casa que els Sentmenat tenien a Barcelona hi havia, a la cambra major, sobre el carrer, un llit petit de repòs, encaixat, vermell amb armes de Sentmenat i de Cartellà, és a dir, amb les escuts d'ambdós cònjuges, Galceran Montserrat de Sentmenat i Elisabet de Cartellà; a la mateixa cambra i havia un altre llit, major, encortinat i parat. És ben normal trobar a les cortines dels llits de la cambra major els escuts d'ambdues famílies. Els trobem també a les de Castellar, on hi havia els de Clasquerí i els de Bastida; a Peratallada s'esmenten els escuts de Cruïlles i de Cardona, i a Tous els de Tous i els de Bertran.

La cambra major del castell era espaiosa, plena de coses guardades en caixes, arquirbancs i cofres; entre tots els mobles destacava el llit, el llit senyorial dona la sensació d'ésser el moble més confortable de tot l'habitatge. Sempre és un llit encortinat, és a dir, envoltat per un dosser i quatre cortines; sovint es diu que era encaixat, és a dir, posat en una mena de caixa en la qual hi havia una màrfega de palla i dos matalassos de llana; als peus del llit hi havia un banc de llit. El llit, quan el castell és residència normal del senyor, sempre és perfectament fet, amb dos llençols de lli (recordem que els servents els tenien de cànem), sempre hi ha diverses flassades i un bon nombre de cobrellits i vànoves; de totes aquestes coses es diu la qualitat, els colors, moltes vegades l'estil; així mateix, hi ha un travesser i coixins que a vegades són de ploma; al costat del llit catifes per posar-hi els peus, a les parets tapissos.

A aquestes cambres de vegades hi ha escambells, potser per pujar al llit —ja que els llits eren alts—, bancs, bancals, i esporàdicament alguna cadira o alguna taula. També es normal trobar-hi retaules o imatges religioses: a Calonge hi ha un retaule petit on és figurada Nostra Dona; a la cambra de la senyora, la vídua de Montpalau, a la torre Baldovina, hi havia un retaule amb la història de la passió, etc.

També hem de dir que a alguna d'aquestes cambres hi ha dos llits, el gran, encortinat, i el de repòs, que trobem a Calonge i a la casa dels Sentmenat. A Castellar veiem com a la cambra del senyor hi ha una gran quantitat de selles de cavall i d'instruments de caça. A la torre d'en Sabastida trobem, a la pròpia cambra, alguna arma, la qual cosa ens porta directament a l'afecció dels senyors. A la torre Baldovina, residència de la vídua Montpalau, hi havia una filosa. A la cambra on

Fig. 10. Llit senyorial encortinat i amb cobricel. El mateix parament del llit, els coixins, l'escalfador, la cadira, els aliments donen sensació de confort.
Al fons una serventa amb el morter.
(Detall del retaule del naixement de la Verge obra de Pere Garcia de Benavarri).

morí Francesca de Tous hi trobem una certa quantitat de joies i madeixes de llana i d'estam. Així mateix, es guarda a la cambra algun objecte de valor, i sempre hi ha canelobres, de vegades algun escalfador i esporàdicament algun orinal.

No hi ha als castells, ni a les altres cases senyorials, un espai reservat als infants; només alguna vegada apareix algun bressol, sempre a la cambra del servei femení o bé entre els mals endreços, cosa que ens fa deduir que, en aquest darrer cas, en aquell moment no es devia fer servir. Quan el trobem a la cambra de les dones, probablement era fill d'alguna serventa, si bé també podria ésser algun fill dels senyors alletat per alguna dida, la qual cosa ens sembla menys probable.

L'única casa en la que hauríem pogut trobar una estança dels infants, és la que Galceran de Sentmenat tenia a la riera de Sant Joan de Barcelona, on hi havia una cambra amb tres llits: un d'encortinat i arreglat, un de senzill i un bressol; també hi trobem roba pel bressol, vestits de la pubilla, una noieta jove, i una vestimenta d'una esclava, que deduïm que devia tenir cura d'aquesta noia i del seu germà, que era més petit. Quan la senyora de Sentmenat va anar al castell pairal del seu difunt marit, hi va anar amb els seus dos fills, pubills encara, Joana Antiga i Pere Galceran; entre les coses que es va emportar no hi ha cap objecte que sigui específic dels nens, ni cap joguina, ni cap roba especial infantil, ni res de semblant; això sí, hi consten algunes joies de Joana Antiga, és a dir que la noieta s'anava preparant l'aixovar per a casar-se. Cap cosa apareix que es digui que és específicament pel nen. Amb el seguici viatgem també un esclau negre, quatre esclaves blanques i una esclaveta, una nena de tres anys filla d'una de les esclaves.

Tret d'alguns esclaus inventariats amb la resta de béns mobles, mai no sabem quant servei hi havia al castell; si bé pels llits parats es podria arribar a algun nombre aproximat, hem de partir de la base que en un sol llit era normal que hi dormís més d'una persona. Encara és més difícil saber quantes persones de la família, amics o col·laboradors directes del senyor podien viure al castell; no gaires.

A Calonge trobem dos dormitoris senyorials ben arreglats i dos més que són descrits amb molt poc detall i designats pel nom de la persona que hi dorm: en Vallmajor, en Llop Genover; creiem que eren pels homes de confiança del senyor, que habitualment no vivia al castell. A Castellserà hi ha dues cambres senyorials, la de l'abat i la del majoral. A Peratallada documentem tres dormitoris senyorials. Veiem doncs que hi ha poques cambres preparades per viure-hi la família del senyor del castell, fet que no li permetia de rebre gaires hostes.

4. LA QUALITAT DE VIDA

4.1 EL CONFORT

La impressió que dóna la lectura d'aquests inventaris, és que els habitatges de la noblesa dels segles XIV y XV, si bé havien millorat en alguns aspectes, no eren d'allò

més confortable. L'aspecte general és més funcional que ostentós; de tota manera, el fet que, al costat d'una cambra on es troben alguns objectes valuosos, n'hi hagi una altra amb tot desastrat, el fet que hi hagi una part de l'espai destinat a eines agràries, materials de construcció, trastos vells, fa que el conjunt doni una visió ben peculiar i poc reeixida dels castells i torres que hem estudiat.

Només la cambra dels senyors i la sala es veuen revestits dels elements que demostren el rang dels que hi habiten. Bona part de les armes i els objectes de plata i joies eren guardats en lloc tancat. Hi ha pocs objectes ornamentals i fins i tot poques coses que intuïm que fossin còmodes: els vestits, començant per les armadures, les estances, força vegades destinades a diversos usos, la manca d'objectes per la higiene personal, els mobles, exceptuats els llits, no donen en absolut la sensació d'ésser còmodes ni confortables.

Després d'haver llegit minuciosament els inventaris, ens dona la impressió que els castells eren recintes més aviat freds i foscos. Només s'aïllaven del fred pels grosos murs de pedra i per les llars de foc que hi havia, dues o tres en tot l'edifici: una a la cuina, una altra a la sala i de vegades n'hi havia una de tercera en una cambra que sovint era esmentada com cambra de la xemeneia; així se cita al castell de Tous, al de Castellar, i a la casa dels Sentmenat. Al costat del foc passaven les llargues hores d'hivern els homes medievals de totes les condicions, i els habitants dels castells no eren pas una excepció; concretament, a la cuina de Castellar ja hem dit que hi havia un escó per seure vora el foc de la llar, evidentment allà s'hi escalfaven els servents. Els senyors es devien estar prop del foc del menjador o d'una cambra. Les xemeneies que hi havia a l'edifici escalfaven l'estança on hi havia la llar i també les cambres per on passava la tirada del fum.

A les cambres dels senyors, o guardats al rebost, trobem de vegades alguns aparells per escalfar-se, o millor dir per escalfar el llit, que rebien el nom d'*escalfadors*, com els que documentem a Peratallada, a Calonge i a la cambra de n'Antoni Sabastida, on s'inventaria un *escalfador d'aram per a llit*; també s'anomenen els *foguers*, tres al castell de Tous, un d'ells de ferro amb corrioies, que era a la cambra de la vídua; també hi havia un fogueret a la cambra de la vídua Montpalau a la torre Baldovina; un *foguer turquesc* a la casa dels Sentmenat a Barcelona; a Tous se cita així mateix una *paella de portar foc*. A la casa dels Sentmenat hi havia un llibrell de fusta amb un ferro per escalfar les mans.

Si trobem pocs instruments per fer-se passar el fred, encara en trobem menys per fer-se passar la calor, tret dels quatre ventalls de plomes de *pahó* que tenia a la seva cambra en Guerau de Clasquerí i el ventall brodat i el ventallet de palma de Joana de Montpalau.

Els escassos mitjans de calefacció, en un edifici tan gran, només es veien completats per algun tapís, com l'estora de paret amb obratges de València del menjador de la torre d'Antoni Sabastida. A Castellserà, al cap de la sala, trobem a la paret un *drap de pinzell amb la Salutació de la Verge Maria e Adoració dels tres reis*

d'Orient. A Tous un drap de paret blau amb senyals de Leopart, de Tous i de Bertran entre d'altres.³² També documentem catifes i estores a terra, aquestes darreres quasi exclusivament al costat dels llits de les cambres senyorials. Per exemple a la cambra de l'abat, a Castellserà, hi ha una estora de paret i dues estores a terra, una de gran i una de petita, d'espart; a la torre d'en Joan Bruçot trobem, a la cambra major, una estora petita de palma rodona, a la cambra d'en Guerau de Clasquerí hi ha l'estora *on té hom los peus*. A la cambra de la xemeneia de Castellar trobem una estora de València pintada i a una cambra de Tous una catifa de Sicília.

Pel que fa a la llum, durant el dia devia entrar la del sol per les finestres obertes sobre la façana i especialment pel porxo. Molt fosca devia ésser però la planta baixa, on hi havia poques obertures cap a l'exterior; la part de la torre també era molt tancada. En canvi, els terrats i porxos eren llocs on hom podia prendre el sol. De nit, la foscor era completa a bona part de les cases, molt poques vegades s'inventarien llums fixos, dits canelobres de paret; també n'hi havia de penjats als alts sostres, els quals eren mòbils, ja que es podien pujar i baixar amb una corriola per tal d'encendre les espelmes; documentem canelobres llevadissos i canelobres que s'alcen a Castellar i a Tous, respectivament; de tota manera no són esmentats gaire sovint als documents.

La majoria d'estances no tenien cap mena de llum, només trobem llums generalment a les cuines, sales i dormitoris senyorials; també n'hi havia de guardats al rebost, segurament per treure'ls quan fos necessari d'entrar a una cambra fosca; a Peratallada tots els llums eren al rebost. Com deia Rubió i Balaguer, a les cases medievals sovint la llum de la llar era l'únic resplendor que brillava a l'habitació familiar.³³ Les cambres dels servents eren completament a les fosques.

Entre els altres llums que documentem hi ha brandoneres; algunes consta que tenien peus; a Peratallada hi ha una brandonera de fusta amb un escut. Trobem llanternes, llànties de vidre, llumeners de ferro, llumeners de culla de terra, canelobres, —alguns de ben bonics, com el de banya de cérvol amb figura d'home dels Sabastida—, *cresols* o gresols de ferro i també pagesos o penjadors de fusta per penjar-hi llumeners.

Hem d'insistir en els pocs llums; la sala més ben il·luminada és la de Castellserà on hi ha quatre canelobres; al mateix castell, on s'inventarien vint-i-nou estances, trobem només una llanterna de ferro a la saleta de davant la cambra del majoral, una altra llanterna i un canelobre a la seva cambra, un canelobre fix a la paret a la de l'abat, i a la cuina un canelobre i una llanterna; cap més llum en tot l'edifici.

32. La sala més tapissada és la cambra prop de la cambra major del castell de Peratallada. De les sales de Peratallada se'n fa una descripció a *Historia dels Catalans* vol. III Ed. Ariel, Barcelona 1968 pàgs. 1446-1448.

33. RUBÍO I BALAGUER, *Vida española en la época gótica*, Abadía de Montserrat, 1985, es parla del llum a les pàgines 102-109.

Pel que fa als mobles que podien fer més confortable l'estada als castells, hem de fer constar que són molt funcionals; trobem nombroses taules i cadires plegadisses, fins i tot trobem una tauleta-armari plegadissa. Hi ha molt pocs armaris, algun d'encastat a la paret; totes les coses es guardaven en cofres, caixes i arquibancs. Hi ha cambres senyorials a les que hi trobem dos o tres bancals i quatre o cinc cofres o caixes que contenien robes i objectes diversos.

Per a seure es feien servir sobretot bancs o arquibancs, alguns encoixinats; normalment a les cambres senyorials hi consten molts coxins, n'és un exemple l'aula de Peratallada. De cadires en trobem poques, la majoria plegadisses. Algun setial escadusser i els llits de repòs, que devien ésser canapès per a descansar còmodament sense desfer els llits, sempre ben parats i encortinats, amb moltes vànoves, són realment els únics mobles que semblen còmodes. De tota manera és el llit senyorial el moble més confortable que hi havia als nostres castells i torres.

Al final d'aquestes dades que hem tret sobre el confort voldríem parlar dels viatges, molt freqüents, si bé poques vegades s'esmenten objectes apropiats per fer camí; de tota manera tenim *la caixa de pell cuberta de serzill abta per camí ab son pany i clau*, d'Elisabet de Sentmenat. A les dues cases que hem estudiat de la noblesa resident a Barcelona hi trobem andes de fusta, que eren per fer més còmodes els viatges que ben sovint feien els nobles fora de la ciutat, al castell, a la torre i a altres indrets; a Castellar hi ha moltes selles de cavall, algunes de precioses i algunes d'especials per la senyora del castell, com ara *la sella de dona cuberta de drap vermell ab trepes vermelles folrades de drap blau a ab trepes menys de singles e de fezquies*.³⁴ Curiosament, a la casa dels Sentmenat hi havia, a més de les andes normals, *unes argues de fusta de portar dones prenys*, arnès que ens descriu d'una manera molt gràfica la cura especial que es tenia en els viatges que havien d'emprendre les dones que estaven encinta.

4.2 EL LUXE I L'OSTENTACIÓ

A la societat medieval els símbols eren quelcom habitual, moltes coses entraven pels ulls: els colors, els escuts, les banderes, els senyals lluminosos, els vestits, que servien per assenyalar certes coses, entre d'altres per fer ostensible la condició de les persones. Trobem a l'habitatge nobiliari trets inconfusibles que el distingien dels altres: de lluny hom podia veure la torre, senyal del poder del senyor; a dintre hi havia una estança on es feia palesa la condició de cavaller, era la sala-menjador, sempre austera, mai luxosa, només de vegades hi documentem alguna estora de paret; però, això sí, gairebé sempre hi havia les llances a la vista i els escuts a la paret, distingint la nissaga de l'habitant del castell: a Castellserà per exemple, eren amb ratlles vermelles i verdes i amb la senyal de crossa, potser referint-se al bàcul abacial.

34. CASAS HOMS, obra citada pàg. 33.

Escuts amb les armes de la família apareixen brodats a la roba, gravats al llit o als arquibancs i cofres de la cambra senyorial. Remarquem que, a Peratallada, arreu apareix l'escut de l'antic llinatge de Cruïlles. Els objectes de valor: la plata, les joies, la roba de teles precioses sempre es troben ben guardats en llocs tancats, no visibles *normalment*, no eren objectes d'ús diari ni estaven allà per fer bonic o per remarcar la riquesa de la llar, sinó que venien a ésser el capital familiar, només devien aparèixer en les ocasions més solemnes. Moltes d'aquestes joies i objectes valuosos es podien empenyorar en cas de necessitat i tornar a recuperar després; recordem que el propi rei Joan I tenia empenyorades les joies de la seva primera muller i la feina va ésser seva al moment de casar la filla.³⁵ A l'inventari de Peratallada consta que havien empenyorat un pitxer d'argent daurat amb tapa i una tassa de plata blanca, per quinze florins.

El luxe s'havia introduït als castells que eren residència habitual dels senyors —entre els que nosaltres hem estudiat, Peratallada i Castellar— i també a les llars burgeses. De tota manera, els objectes luxosos no eren només ornamentals, sinó el patrimoni de la família acumulat de vegades durant diverses generacions. Les joies sovint formaven part de l'aixovar de la muller o del dot que es preparava per la filla, com és el cas de les joies de Joana Antiga, filla de Galceran de Sentmenat; quan aquest mor, la vídua, en fer l'inventari, s'afanya en assenyalar que són regals que la noia ha rebut; tenia, concretament: dos parells d'arracades d'or, una crespina d'or, un anell d'or amb un robinet petit, que li havia regalat mossèn Joan Quintà, un parell de manilles d'or, regal del comanador de Xivert, oncle de la noia, una cadeneta molt prima d'or amb un Agnus Dei, present de Francí de Sentmenat. La mare tenia el seu propi patrimoni en joies: arracades, crespines, cadenes trenades d'or, anells, un amb diamant, collars, paternostres, «vergues», com ara una de rodona amb lletres i un diamant al mig, una cadeneta de coll amb una perla. Molt interessants també són les joies de Francesca de Tous i les del castell de Castellar del Vallès.

El vestit era el que marcava l'estament de les persones; les mesures que s'havien dictat a Catalunya contra el luxe i l'ostentació des de mitjan del segle XIV no anaven destinades a la noblesa, sinó als altres ciutadans, tret d'aquells que tinguessin un permís especial.³⁶ Dins els cofres i arquibancs dels nostres castells trobem vestimentes luxoses, si bé no en gran quantitat; normalment, es documenta més roba de casa, és a dir llençols, tovalles, tovalloles, tovalloons, que no pas peces de vestir; de tota manera, és ben cert que trobem alguns vestits luxosos de teles cares, folrats de seda i de pell, estampats, brodats amb or, i amb incrustacions diverses. Sens dubte els vestits més luxosos els documentem a Castellar.

35. ACA Reg. 1963, fol. 43v.

36. D'ordinacions contra el luxe n'hi ha moltes al Llibre del Consell barceloní, com la que documentem a AHCB, Llibre del Consell, 24, fols. 138r.- 139r.

Tot seguit, anotem la descripció d'uns vestits extreta dels nostres inventaris: *Un mantonet de tafetà vermell fressat de fres d'or e d'argent, forrat de drap de li, ab tres mangranetes d'argent daurades e ab sis rosetes de perles. Una gramalla de domasquí leonat ab portopisa de marts sicilians, folrada de tela vermella e entorn peus pell blancha d'anys. Una cota de dona de florentí vert ab portopisa e cercle de roseus folrada al cors de tela burella e les faldes de saxa leonada.*³⁷

Ben diferents són les vestidures que documentem per servents i esclaus. Ja hem dit que el vestit assenyalava la condició dels que el portaven, de tal manera que sovint s'inventarien vestits específics d'esclaus, com ara la *gonella de burell blanca de poca valor, la qual és d'esclau* i la *camisa d'esclava* que trobem a Castellar del Vallès.

També els llençols i les tovalles són diferents si són pel llit o la taula d'un senyor o del servei, d'aquí que documentem llençols de lli i boniques vànoves, com ara el *cobertor morisch de lit de repòs* i *una vella vànova ab la cuberta de cotonina e la sotana de tela grossa de V teles feta d'obra de flors embotides* i *un parell de coxins de parament de randa d'or i de seda verda*, a la casa dels Sentmenat, o la *vànova prima ab sotana de li e ab cuberta de cotonina, feta a l'antigor de la Torre d'en Sabastida*; mentre que, com hem assenyalat, a les cambres del servei hi ha llençols de cànem i d'estopa i flassades velles, però no és normal trobar-hi cobrellits. Pel que fa al menjador, tant la taula dels senyors com el tinell tenien tovalles especials per a cobrir cada un d'aquests dos mobles; també hi havia tovalles de companya, que eren de textura diferent, de roba més gruixuda segurament, com les que s'esmenten sobre una taula del menjador de Castellar *grosses de canyam que són de companya, ab listes blaves a cascun cap*.

4.3 HIGIENE I NETEJA

En els nostres inventaris no apareix cap espai preparat específicament per la neteja o la higiene personal. Evidentment hi havia una comuna, però aquesta no és normalment documentada, ja que es tracta d'un recinte on no hi ha objectes per inventariar. Només a Peratallada se cita una *domo sive privada*, perquè hi ha alguns objectes a dins, encara que aquests eren d'escàs valor; a Maldà també consta una privada, però com a referència a la localització d'una altra cambra, i a la torre Baldovina hi ha una recambra on, entre moltes altres coses s'inventaria una *banca de privada*.

Tan sols en algun cas documentem a les cambres dels senyor berengueres i orinals, com per exemple a Tous, on, en una recambra, hi ha una berenguera, i a Castellar, on tenim un *colguer d'orinal ab fusos*. Normalment doncs, no apareixen inventariats recipients d'aquest tipus, si bé possiblement la *cadira de cambra* que es

37. A Castellar i la casa de Sentmenat, respectivament.

mentiona a una habitació de Tous podria tractar-se d'una cadira foradada, com ara la *cadira de fer aguatolra* que trobem a la casa de Barcelona dels Sentmenat. Els recipients anomenats servidores, si bé podien ésser orinals, no creiem que ho siguin, ja que els que nosaltres documentem són de vidre domasquí, de domàs, o de vidre amb joies a dins; aquests atuellés evidentment tenien una funció ben diferent.

Pel que fa a la neteja personal, només en un cas documentem una banyadora de fusta que hi ha a la cuina de Tous,³⁸ malgrat que trobem una bona quantitat de recipients *abtes per tenir aigua*. Es parla específicament de bacins, conques, pitxers i alfàbies per rentar-se les mans, amb les corresponents tovalloletes, eixugamans o *torcamans*. A tots els menjadors damunt del tinell hi havia una conca i un pitxer per netejar-se les mans abans i durant els àpats, amb les tovalloles corresponents; aquests sembla que és l'únic hàbit higiènic, potser fins i tot ritual, que estava plenament establert. A molts dels inventaris també trobem esmentats bacins per rentar el cap. Entre els béns de Francesca de Tous apareix una peça curiosa: un *scurador d'argent per scurar orelles*.

Com a complement de la higiene ens apareixen algunes referències al pentinat. Trobem molts tipus de vels, lligadures, capells etc. A Castellar hi ha un estoig de cuir amb pintes i capells. Són freqüents les referències a pentinadors, com el de Peratallada, de seda, i els dos de la casa de Barcelona dels Sentmenat, també de seda, un d'ells amb randes d'or. També a Castellar es documenten pintes d'ivori, tres clenxadors també d'ivori, una gandalla d'argent, or i seda, un trassoll obrat d'or *ab una serena d'aur ab d'altres fullatges*, una *corda de trassoll de seda e aur ab botons d'aur*, i altres ornaments de cap. A la cambra del senyor del dit castell es parla d'una preciosa *pinta de vori obrada ab senyals de lebres e de conills daurats*. Si bé els miralls no ens apareixen gaire sovint, cal dir que Francesca de Tous en tenia un d'ivori, igual que Sança, del castell de Castellar, i Joana de Montpalau.

Joana de Montpalau és un bon exemple de dona preocupada per la cura del seu cos; entre els seus béns personals documentem una pinta, agulles de cap, una capsa plena de vels; tenia dos miralls grans, un d'una lluna i un de dues, i diversos objectes de cosmètica i perfumeria: un perfumador alexandri de coure, una capsa per tenir pols, un cofret de paper daurat ple de *peuets de perfumar prims*³⁹ i una capsa amb violeta. A la torre Baldovina, propietat de l'esmentada senyora, s'inventarien una bona quantitat d'alambins que devien utilitzar-se tant per perfumeria com per medicina,⁴⁰ a la cuina n'hi ha un d'aram amb la cuberta i olla corresponents i al rebost n'hi ha un de vidre i un altres amb coberta de plom. Alambins en documentem també a diversos castells i torres estudiats, a Castellar, per exemple n'hi havia dos d'aram *abtes per aygua ab les corrioles trencades*.

38. És el segon inventari de Tous.

39. Creiem que són els anomenats *peuets de Nostre Senyor*, planta aromàtica.

40. Per les receptes de cosmètica del moment es pot consultar el receptari publicat amb el nom *Flor del Tesoro de Belleza*, Barcelona Olañeta.

També la medecina ocupa el seu lloc en els nostres inventaris. Sobretot és ric en informació el de la casa de Sentmenat on trobem una *ampolleta alexandrina en que hi ha una poca de pólvora de Xipre*, una ampolla de vidre en què hi ha aiguanaf i una capsula blanca plena de donzell.⁴¹ Hi ha també una tasseteta petita d'argent *per dar medecines*. Joana de Montpalau tenia una capsula rodona en què hi havia dues mitges ampolles de bàlsam i una capsula amb un tros de benjuí.⁴² A Castellserà, a l'escriptori, hi havia tres ampolles d'oli rosat i tres d'aiguarròs. A Castellar hi havia tres ampolles petites amb xarops i una capsula amb *restaurandi*, és a dir amb recostituent; en un armari encastat a la paret hi havia vint-i-nou ampolles *entitulades* que ens poden recordar les que tenien els apotecaris, de ceràmica, amb el nom corresponent a cada remei. A la torre de Santa Caterina de Salma documentem a l'escriptori dues ampolles de vidre amb diverses aigües. Molt usual era l'ús de la lavativa, ja que documentem mànegues de cristiri a Castellserà i a la Torre Baldovina.

Totes aquestes coses les trobem sempre ben guardades, junt amb altres objectes de valor; així mateix, eren desades a les cambres les espècies i el sucre, aquest normalment es feia servir com a remei i el trobem documentat en petites quantitats; per exemple, Francesca de Tous en té una unça junt amb les seves joies. Guerau de Clasquerí tenia mitja lliura de sucre guardat dins d'un cofre a la seva cambra.

Pel que fa a la bugada, podem dir que aquesta es feia normalment a dintre del castell, si bé a Peratallada sabem que s'enduien a rentar a fora peces com tovalles i llençols. Només documentem un safareig a Tous, on hi havia una corriola i la caldera amb la seva corda. A tots els castells i torres trobem bugaders i calderes per fer la bugada, de totes mides, de terra i enserpellats, al rebost, a la cuina o al pastador. El lleixiu es feia també en el mateix castell; trobem gerres per tenir lleixiu a diversos inventaris, a Castellar documentem un *calfador abte per calfar lixiu*.

A les cuines trobem també estris per rentar la vaixela i les olles, com a Castellar on es parla de dos *gavadals grans e un poc de fust de poll per lavar escudellas e altres coses*. A Castellserà se citen un cossi petit i un altre cossi gran. A la casa dels Sentmenat dos llibrells de terra...

No tenim altres referències a la higiene, cura del cos i neteja dels castells. No es parla normalment als documents medievals de la lluita contra els paràsits que habitualment hi devia haver a totes les cases, i els castells no en devien ésser una excepció; l'única cosa que hi hem trobat esmentat, en relació amb aquest tema, és l'existència d'una ratera a la torre Baldovina.

4.4 ALIMENTACIÓ

El pa, aliment bàsic a la dieta medieval, s'elaborava amb blats de diverses

41. L'aiguanaf es feia servir pel mareig, el donzell per la desgana.

42. El benjuí, bàlsam que s'aplicava especialment a la perfumeria.

qualitats com xeixa, forment, etc..., si bé documentem altres grans panificables com: sègol, mill, ordi, espelta, avena, civada, remòltes, mestall, etc...

A tots els castells i torres trobem un espai dedicat a la fabricació del pa. Aquest espai que s'anomena pastador, és provist de pastera, taulells per pastar, farineres, sedassos, escaletes per passar farina, draps de pastar, draps de cobrir el pa, etc. Com ja hem dit, hem documentat el cas d'Elisabet de Sentmenat que, quan va anar cap el Castell del seu sogre, s'emportà els seus propis draps per pastar, i a la casa de Barcelona d'Antoni Sabastida, trobem bosses per portar pa al forn. Hem de tenir present que el fet, que es produeix a les ciutats, de portar el pa a coure al forn, no s'esdevé als nostres castells i torres, ja que a tots ells hi ha forn.

L'altre aliment bàsic era el vi, que aportava calories barates. El castells acollien bàsicament el vi de collita pròpia, que es dedicava primordialment a l'auto-consum, si bé veiem que en alguns dels nostres castells i torres es comercialitzava l'excident, i en altres, com el de Maldà, hi havia una explotació vitícola.

Documentem els següents tipus de vi: blanc, blanc vell, blanc agre, blanc mescladís, vermell, vermell bo, vermell mudat, vi vermell de l'any passat, vi grec, vi cuit, vi cuit lleuger, vi moscat, most, remòst, vi que beu la companya, vinagre, vi piment, vinassa, vi tort, vi de pair, clareia, vi de rassa, vi que es beu cada dia.

Ja aleshores tenien interès en l'anyada del vi, ja que a més del citat vi de l'any passat, trobem que a Calonge es menciona un vi de l'any seixanta-sis, que és l'any de l'inventari.

Aquest producte constituïa un aliment bàsic en la dieta tal i com es desprèn del gran nombre d'eines aptes per a treballar la vinya, elaborar el vi i per processar els diferents tipus de vins que documentem, com ara la caldera gran per coure vi de Calonge i les mànegues de clareia de la torre Baldovina.

Però no només trobem blats i vins als nostres castells, també documentem altres tipus d'aliments: alls, llegums, com faves pèsols, fesols i guixes, i mai no hi manca l'oli, del qual se'n feia un consum diari, tal com s'esmenta a l'inventari de la casa d'Antoni Sabastida, on se cita *una gerra gran oliera que és entrò mige d'oli, del qual tots jorns se despèn per messió de casa*. Als cellers i rebost dels castells era on es guardaven les quantitats més grans d'oli, i també trobem recipients per guardar les olives i posar-les amb sal.

Pel que fa a la carn, documentem tota mena d'aviram: paons, gallines, polls, pollastres, oques. També caçaven animals de ploma, tal com veiem pels *filats de caça* que tenien a Castellar; àdhuc devien caçar altres animals, com llebres, conills, senglars, com el que tenien a Calonge a la corralina juntament amb altres porcs. La carn de porc era força comuna, ja que trobem sagins i carn salada a gairebé tots els castells. També es consumia amb freqüència carn de be, així a Tous trobem dues olles, amb capacitat suficient per coure-hi un i dos moltons, respectivament. Els ous també devien ésser un complement a la dieta.

Els testimonis de consum de peix són més escassos; a Castellar trobem *unes*

graelles de ferre gran abtes per coure peix, al rebost de la casa d'en Sabastida hi ha una perola d'aram ab una casola foradada que està dintre, tot d'arm per coure peix. A Castellserà trobem peix salat com anxoves i arengades, i tan sols anxoves a la torra Baldovina.

Si bé sabem per altres fonts que el formatge era un aliment força corrent a l'època, nosaltres només documentem *dues paneres abtes per tenir formatge* a Castellar, fet que no ens ha de sorprendre si tenim en compte que és l'únic lloc on trobem un ramat de cabres.

Quant a aliments dolços és freqüent trobar mel, en el cas de Castellar en quantitats apreciables, ja que fins i tot la produeix. A la cuina de la torre Vilanova trobem *un perol de coure abte per coure confits*, però el sucre es troba rarament i en molt poca quantitat, com ja hem dit anteriorment en parlar del seu possible ús medicinal. Entre les fruites, trobem pomes, figues seques i nous; a la torre Baldovina hi ha tres fustes per secar figues i a Clasquerí trobem dos quarteres de nous. Finalment, i en menor freqüència, trobem salses i espècies com pebre i safrà, a Tous; a més, documentem una *caçola de tolrar safrà*. Aquests productes, que eren cars, es troben curiosament guardats als cofres de les cambres senyorials.

A les cuines dels nostres castells i torres, els aliments es feien bàsicament bullits, guisats, fregits o a la brasa. Documentem gran quantitat d'olles d'aram, algunes de ferro, menys de terra, amb les respectives tapes, i amb mides diverses. En alguns documents s'especifica la capacitat; com a Castellserà, on es parla *d'olles per escudellar dotze escudelles*, d'altres són de quatre, deu o quinze escudelles; a la torre Vilanova hi ha olles de capacitat entre deu lliures i una lliura i mitja de moltó;⁴³ fins i tot a Tous hi havia una olla apta per a coure-hi dos moltons, com ja hem esmentat abans. Altres recipients per bullir són les calderes, peroles i perols. Pels guisats s'utilitzava bàsicament la cassola, que podia ésser d'aram o de coure, molt poques vegades de terra. De vegades es documenten recipients per usos específics, com la cassola de torrar safrà de Tous i la caldera de bullir vi de Calonge o el perol de coure confits de la Vilanova i els estris especials per coure peix; de tots ells ja n'hem parlat però suara.

També documentem paelles de ferro i d'aram de diverses mides que permetien fregir aliments amb oli o amb sagí. Molt sovint es feia el menjar a la brasa amb graelles i sobretot a l'ast. A tot arreu hi ha un ast amb els seus corresponents menadors i, alguna vegada, trobem greixoneres per recollir el greix que queia de l'ast.

Per triturar trobem els morters, molt nombrosos, que podien ésser de marbre, de fusta, de coure, de pedra i de terra. A Santa Caterina de Salma, trobem un morter de pedra blava, a Castellar un morter de pedra de Montjuïc *abte per picar sal*; entre els objectes que s'emporta Elisabet de Sentmenat hi ha un morter de pedra de

43. La lliura carnissera pesava 1.200 grams.

Girona *ab son boix de fust...* Tots ells devien servir per fer morterols i salses, picades, remeis, etc...

El tipus de documents estudiats no aporta gaire claror per analitzar amb més detall la qualitat i quantitat de l'alimentació dels habitants dels castells. Hem de tenir en compte que tots ells disposaven d'hort, rebost vegetal de la casa, i que també devien aprofitar els recursos del bosc; a Castellar documentem un preciós recipient per menjar-hi fruits silvestres: un *menga móres de crestell guarnit d'argent*.

4.5 LA RELIGIOSITAT

Els edificis que hem estudiat tenien habitualment un espai dedicat al culte religiós: una capella, un oratori o bé un retaule a la pròpia cambra. La majoria tenien capella amb tot el necessari per a dir-hi missa: Castellserà, Castellar, totes les torres estudiades i la casa de Barcelona dels Sentmenat. A Tous es fa referència a una estança anomenada «adoratori», que sembla que a l'època del nostre inventari havia perdut les seves funcions inicials, mentre que a la llotja s'esmenta un escriptori convertit en altar, amb un adoratori on hi havia un retaule dedicat a Sant Joan i Santa Bàrbara. A l'inventari del 1453, que correspon a Tous, consta que, a la cambra del senyor, hi havia un oratori penjat a la paret.

Només a Calonge i a Peratallada no s'especifica un lloc concret pel culte religiós. Cal dir, però que al primer no hi vivia habitualment el senyor i a més, que el nostre inventari és contemporani a la guerra contra Joan II; justament quatre anys abans el propi castell havia estat escenari de les lluites;⁴⁴ potser per això no hi trobem un lloc preparat pel culte; de tota manera a la cambra principal hi havia un *retaula petit on és figurada Madona*. A Peratallada es devien realitzar funcions religioses, ja que hi trobem un calze i una patena de plata guardats en un estoig vermell; en una cambra es documenta un tapís de ras *cum istoriis Domini Nostri Jhesu Cristi et beate Virginis Marie*.

La ubicació de les capelles és diversa. A Castellar la capella era situada davant del castell. Era un recinte petit amb un campanar de cadireta; era dedicada a Santa Bàrbara: hi havia un retaule amb les seves històries i al mig la imatge de la Verge; era preparada pel culte.⁴⁵ A la torre Baldovina, la capella, amb un retaule dedicat a Sant Joan Baptista i a Sant Joan Evangelista, i amb un imatge de Sant Cristòfol, era al costat de la casa; hi havia totes les vestidures i els llibres litúrgics. També a les altres torres, la capella era adossada a l'edifici principal, amb entrada pel pati: la d'en Sabastida era dedicada al culte dels goigs de la Verge Maria, la de Sant Cugat a Sant Joan Baptista.

44. SOBREQÜÉS, obra citada, pàg. 227.

45. Aquesta capella de Santa Bàrbara encara es pot veure al costat del castell de Castellar; avui ambdós conservats.

Entre aquestes capelles, la més interessant i més ben descrita és a la torre d'en Joan Buçot, dedicada a Santa Caterina. És una capella petita enrajolada de rajols blaus de València amb senyals de cabres i d'oliveres; hi havia una imatge de Santa Caterina feta de guix amb obratges pintats d'or *ab sa spasa e roda, un retaule ermós ab la ymatge de la Verge Maria que té lo nen en lo bras, ab ses portes ab diverses ymatges. Item una altra ymatge de la Verge Maria qui té lo Crist en lo bras de vori...* L'altar tenia un cobertor de cuir vermell, un pal·li de fusta violat amb *portopisa de tersanell vermell ab senyal de Buçot e ab son frontal*, hi havia també uns bancals, un àngel, i, entre els altres objectes pel culte, una *esquella per levar a Nostre Senyor*; d'aquestes esquelles en trobem documentades a d'altres capelles. També hi havia una campaneta sobre la capella *per sonar a hoir missa*. Les campanes per tocar a missa, i el fet que aquestes capelles són fora de la casa, ens fa pensar en un possible culte extern, és a dir obert als masovers i persones de les masies properes.

En canvi a Castellserà la capella sembla d'ús intern, per dir-hi missa l'abat quan anava al castell; era al primer pis, no gaire lluny de les estances de l'abat; era molt austera, sense imatges, si bé amb tots els vestiments de l'altar. A la casa dels Sentmenat també la capella era al pis, no lluny de la cambra senyorial; hi havia un retaule de la Passió i un altre retaulet amb el Crucifix, els Reis i d'altres imatges.

A les cambres dels senyors trobem retaules i imatges; ja hem parlat del retaulet de la Verge a Calonge; a la torre Baldovina hi havia una imatge de la Passió; a Castellar un Crucifix i la Verge... També s'esmenten als documents, a les cambres, llibres religiosos: Francesca de Tous hi té un llibre d'hores, *un libre de pergamí en què són les ores de Madona Santa Maria e les ores de la Passió ab molts altres oficis*; en Guerau de Clasquerí hi té un *Miserere mei*; i Joana de Montpalau un missal. Trobem així mateix, en altres indrets dels castells, salteris, cantorals, breviaris, algun volum bíblic, com el Tobies de Castellar i el Gènesi de Sentmenat, doctrinals, etc. A l'únic lloc on trobem una biblioteca ben fornida és a Sentmenat; l'analitzarem després.

També documentem joies de caire religiós, paternostres de diversos materials preciosos, reliquiariis d'argent; entre els béns de Francesca de Tous hi havia un Agnus Dei petit amb una creueta d'argent; entre els de Clasquerí un altre Agnus Dei de cristall i encara un altre d'or de Joana Antiga de Sentmenat. És a dir, trobem símbols religiosos convertits en joies.

No és habitual de trobar imatges religioses en altres indrets dels edificis estudiats. La sala és un lloc eminentment profà; només a Castellserà hi trobem a l'entrada un Sant Cristòfol i a dins un drap de paret amb la salutació de la Verge Maria i els Reis d'Orient.

Voldriem remarcar que, per les poques imatges documentades, moltes de les devocions són repetitives; és curiós d'adonar-se que, a part del culte a la Verge i a la Passió, s'esmenten tres imatges de Sant Joan Baptista, dues de Sant Cristòfol, dues de Santa Bàrbara i dues del Reis d'Orient.

Veiem que l'aspecte religiós ocupa un espai delimitat dels castells i torres, com

també ocupava un temps determinat als senyors. L'espai reservat a les devocions era ben sovint a la planta noble, no gaire lluny de la cambra dels senyors o també dins de la pròpia cambra on hi havia un retaule i uns llibres pietosos; així l'indret de llurs pràctiques religioses, habituals i quotidianes, els quedava a l'abast. Quan hi ha un espai preparat per a dir-hi missa, aquesta capella acostuma a ésser a la planta baixa, fora del recinte principal i amb porta a part de la casa, la qual cosa ens fa pensar en un culte més participatiu, si bé no hem de creure que fos del tot públic.

No solament hi ha un espai físic dedicat al culte, sinó també un ritus i una mentalitat religiosa, molt influïda per l'estament eclesiàstic, la qual es feia especialment palesa davant la mort. Sobre aquest fet, l'inventari dels béns de Joana, vídua de Bernat de Montpalau, ens aporta un testimoni interessant. Aquesta dona, en la seva darrera malaltia, ja molt greu, es veu obligada a empenyorar part dels seus béns per tal de poder pagar un deute que el seu difunt marit havia contret amb els capellans de Sant Miquel, per la qual cosa aquests la *tenien vedada*. Diu concretament l'inventari: *e per que la dita madona Johanna en sa malaltia posqués combregar... ja en vida de la dita diffuncta eren stades meses penyora les robes següents...*

La idea de la mort, tant present i propera als homes de les darreries de l'edat mitjana, queda reflectida en unes taules *ab la mort ab diversos vessos*, que trobem a l'escriptori de Galceran Montserrat de Sentmenat; devien ésser unes auques de la mort.

4.6 CULTURA I LLEURE

Si entrem en l'aspecte cultural, el primer que ens interessa d'analitzar és el contingut bibliogràfic; hem de remarcar que són els llibres pietosos i litúrgics els que més comunament trobem documentats i que no hi ha un espai específic destinat a biblioteca, sinó que els llibres són en cofres a les cambres, capelles etc. Segons el comentari als Usatges, ja hem dit que els castells havien de tenir una petita biblioteca amb llibres de cavalleria. A Tous, trobem un llibre *d'Ordinació de cavallaria*, *La destrucció de la Taula Rodona*, les *Istòries d'Alexandri*, les de *Tristany*, tots ells a la cambra anomenada de les esclaves. A Castellar no documentem cap d'aquests llibres, si bé hi ha un interessant tractat de cirurgia dels cavalls.

Els Sentmenat tenien la biblioteca més ben proveïda que hem documentat, amb trenta llibres, la majoria de caire religiós, com ara: *Vita Christi*, *Sent Bernat ad sororem*, *Scala de contemplació*, *Sent Tomàs d'Aquí sobre lo sacrament de l'altar*, *Sol·liloqui de Sent Agostí*, el *Libre dels àngels*, *Humilies de Sent Gregori*, *Translat de Sent Geronim*, *Peregrinació de la Terra Santa...*, si bé també hi trobem altres llibres com ara: les *Conquestes dels reis*, dos cançoners, lletres missives, *Ordinacions de la casa del rei* (Pere el Ceremoniós), *Ordinacions del rei en Ferrando*, llibre de l'*Orde la Cavalleria*, un llibre de *Menascalía*... També trobem una quantitat interessant de llibres a la torre Vilanova, si bé són inventariats al final, on les pàgines són molt

malmeses per la humitat i la lectura esdevé pràcticament impossible; entre els pocs títols que es poden entendre hi trobem el *Llibre d'orde de Cavalleria* i un tractat de medicina.

La resta de castells i torres presenten una decebedora manca de referències a llibres; només hem de remarcar que a Peretallada hi havia, folrant les parets d'una cambra, uns *pannos de ras cum istoriis*, es a dir tapissos historiat amb les escenes següents: història del *Soldan*, de *Lancelot*, de *Rochafort* e de *Bertrando de Claquí*, del *Archepestre de Malines*. Aquests tapissos ens recorden els personatges de les narracions de gesta que havien de tenir als castells, pensades per il·lustrar algú que no sabés llegir, i que havia de recordar per les imatges els fets d'armes.

Sovint trobem una estança destinada a escriptori i arxiu, és a dir preparada per la funció administrativa del senyor feudal; Francesca de Tous tenia entre els seus béns el llibre de comptes, *de dades e de rebudes de l'any present*. Constitueix un interessant exemple d'escriptori el de Castellserà, on trobem una cambra perfectament equipada amb el taulell per escriure, un canelobre, una cadira plegadissa, una bacinca per rentar-se les mans, un barralet de tinta, un tinter de plom amb el seu caixó de fusta, un caixonet per tenir la pols per secar l'escriptura, unes tisores, una caixa amb el segell de la cort amb cera gomada i unes premses per conservar llibres. A Tous hi havia un escriptori que no ens és descrit, que dona a la cambra del senyor. Als altres edificis trobem alguna post d'escriure, tinters, escriptoriets... A Castellar, per exemple, hi havia un tinter de fusta i un *talla-empennes*; a la Baldovina una post per escriure i un tinter de terra; a Santa Caterina de Salma un escriptoriet de fusta etc.⁴⁶ Només és una mica detallat el de la casa de Sentmenat que transcrivim a continuació:

Un scriptoret de fusta de roure de Flandes, ço és saber: bancalet e rehespatles, taula denant e taulament bossellat. Item un faristol petit d'un libre. Item un tintoret patit de fust de Pisa, item una taula en què són pintats los mesos.

Uns altres elements que ens poden apropar a la cultura del moment són els compassos de ferro documentats a Castellar i a Santa Caterina de Salma i el rellotge que trobem a la torre Vilanova de Sant Cugat, on al porxo del terrat es documenta *un relotge e una esquella per tocar ores*. És l'únic rellotge inventariat, és sens dubte un rellotge de torre que feia sentir les hores per la contrada; si bé de rellotges de torre ja se'n troba un al palau reial de Perpinyà a mitjan del segle XIV, la pròpia ciutat de Barcelona, no tingué un rellotge mecànic fins avançat el segle XV;⁴⁷ per això és interessant documentar aquest rellotge l'any 1437 en una torre senyorial.

46. Un exemple d'escriptori el trobem al retaule de l'Anunciació del museu Diocesà de Vic, obra de Jaume Ferrer.

47. Si bé l'any 1393 es va posar al campanar de la Seu una campana per tocar les hores, pagada per la ciutat, aquesta no era accionada per un rellotge sinó manualment per dos homes que la feien sonar a cops de massa.

Cap instrument musical no apareix als inventaris, si bé a Castellar, al capdamunt de la torre, hi havia un *corn de terra apte per a cornar*, és a dir que devia servir per aplegar la gent, segurament per anar a la cacera. A la torre Baldovina documentem una botzina de banya.

Els únics jocs documentats són els escacs i les taules, que trobem a tots els inventaris, aquests jocs devien ésser l'entreteniment més corrent dels cavallers i de les dames de l'època, inclòs l'abat de Poblet, ja que també a Castellserà trobem un *joc d'escacs ab son taulell*.

Les llargues hores de lleure les dedicaven, a més, le dones a filar i cosir. A tots els inventaris documentem diverses fibres tèxtils: canem, estopa, lli, llana, seda... en diferents graus de llur elaboració. També trobem eines per treballar-les: devanadores, torns de filar, cardes, pintes de pentinar canem i lli, espadadors de lli..., a molts inventaris hi consten també feines començades.

Elisabet de Sentmenat per exemple, s'emportà al castell, on es retirà a passar els primers mesos de viduetat, una pila de rams de fil prim ja cuit i de fil de lli d'Alexandria pentinat; també documentem entre els seus béns un instrument curiós, *dues staques de fust de boix noves, grans, de fer cordons*. La confecció dels cordons era doncs tasca de la senyora o de les seves esclaves.

Els homes devien passar moltes hores a l'aire lliure, dedicats a la caça i a l'entrenament per la lluita i pels torneigs. Als castells i torres on, en el moment de fer-se l'inventari, hi vivia o hi acabava de morir el senyor, s'intueix, per les coses que hi trobem, una gran activitat d'aquest tipus; que serveixin d'exemple el castell de Castellar i la torre d'en Sabastida. El senyor del primer realment, devia tenir la vida dedicada als cavalls i a la cacera; per tot l'edifici trobem arreus pel cavall, pels falcons, eines de caça, tan gran era la seva afecció per la caça que, fins i tot, la seva pinta era decorada amb llebrers i conills, i, entre els pocs llibres que tenia, n'hi havia un sobre la cura dels cavalls. Entre les eines de caça documentem: *lorigues d'esparvé de seda vermella ab cornets d'argent, lorigues de falcó de seda verda ab cornets d'argent, capells de falcó i un librell de terra apte per banyar falcons*. Pel que fa als cavalls i als torneigs, tenia, entre una infinitat d'altres coses, *una manta de cavall de tafetà vermell ab senyal de Seny orlada de cascavells, apta per bornar*. Antoni Sabastida tenia també armes a molts indrets, tant de la seva casa com de la seva torre, entre aquestes, algunes consta que són precisament per tornejar.

La vida a l'aire lliure era l'habitual del cavaller, les dones s'estaven més dins de la casa, si bé és difícil a través dels inventaris de localitzar un indret de preparat per estar-se filant o bé cosint; de vegades devien ésser a la pròpia cambra, de vegades en alguna cambra especial; sovint sortien al jardí, hort o verger, que trobem documentats al costat d'una bona colla dels edificis que hem estudiat. També podien tenir algun animal de companyia; sobretot era freqüent de tenir ocells; nosaltres trobem algunes gàbies, entre les quals una per papagais i una altra amb una garsa.

5. COMENTARI FINAL

Durant la Baixa Edat Mitjana, els castells es remodelen, alguns s'abandonen progressivament, d'altres s'adapten a la nova època; d'altres primer s'arreglen i després s'abandonen, com és el cas de Tous. Es pot documentar perfectament a l'inventari l'existència d'una part nova als castells de Calonge, Peratallada i Tous i també a la torre més gran que documentem, que es la Vilanova de Sant Cugat, i a la casa dels Sentmenat. De vegades aquesta part nova correspon a una torre rectangular on s'hi aparellava, entre d'altres coses, una bella cambra. També s'obrien finestres noves, més àmplies, als vells murs, com ho documentem al castell de Tous de l'any 1453, que tenia tot el pati i gran part de la planta baixa plens de materials de construcció; entre d'altres coses s'inventarien quatre *pessas de pedra per a finestra ab fullatges molt belles ab tot lo forniment de pedra*.

També, sovint, es cobrien les parets amb pintura o rajoles, que devien donar un colorit especial a les estances. És difícil trobar referències d'aquest tipus als inventaris, si bé a Peratallada es parla de la *camera nova pintada*. La capella de Santa Caterina de Salma es diu que era enrajolada ab rajola de València blava; també a aquesta torre hi havia una cambra fustada, és a dir enteixinada. Al colorit que aportaven pintures murals, enrajolats i enteixinats, hi hauríem d'afegir el mosaic que cobria el terra de les parts senyorials dels castells; els retaules de l'època, quan ens mostren una cambra o un menjador ric, sempre ens el mostren amb un mosaic profundament decorat amb figures geomètriques, que és el que devia cobrir el sòl dels edificis que hem documentat, almenys el de la sala i cambra dels senyors.

Així mateix es pot veure un canvi d'ús a les estances. Estances que porten un nom i es fan servir per una cosa ben diferent; per exemple, l'anomenada cambra de l'arquebisbe de Castellar del Vallès, era un dormitori pel servei; la cambra anomenada de les esclaves de l'inventari de Tous del 1410 era, en aquells moments, arxiu i biblioteca; l'escriptori, com hem vist, l'havien convertit en altar, i la cambra on hi havia hagut l'adoratori, era en aquells moments on es guardaven alguns mals endreços.

També hauríem de remarcar que algunes de les estances devien ésser grans, altes de sostre i àmplies; per exemple, havia de tenir unes dimensions força respectables l'anomenada *cambra gran dita de la xemeneia* de Castellar, per la quantitat de coses que hi trobem; l'aula major o menjador de Peratallada tenia espai per sis taules i el tinell, amb llurs corresponents bancs i cadires; Martínez Ferrando afirma que mesurava seixanta metres quadrats.⁴⁸ També eren grans les cuines; la llar havia de tenir una enorme capacitat; pensem que a Tous hi podia haver sobre el foc una olla dins la qual es podien coure dos moltons; a la torre Vilanova es podien coure, dins d'una mateixa olla, l'equivalent a dotze quilos de carn.

48. *Història dels Catalans*, vol. III, pàg. 1446.

No voldríem insistir aquí en la idea que els castells són auto-suficients, són centres d'una explotació agrària i tenen així mateix un arsenal, de vegades petit, però pensat per defensar l'edifici i els seus habitants. Només voldríem fer un petit comentari a un punt que no hem tocat abans, a l'abastiment d'aigua. Els inventaris no són rics en parlar d'aquest aspecte. Sabem que a Castellar hi havien dos aljubs, a Tous un cisterna, a la casa dels Sentmenat un pou al pati. A tot arreu l'aigua devia ésser al mateix edifici, ja que no trobem pas una quantitat de recipients per contenir aigua, i, en canvi, sí que documentem poals, i fins i tot algun cercapou. Creiem que era amb l'aprofitament de les aigües subterrànies i de la pluja com es devia abastir els castells d'aquest element indispensable.

Per acabar, voldríem dedicar unes paraules als habitants del castell. El senyor feudal i la seva muller, o la seva vídua després de la mort d'aquest, eren els personatges per qui era preparada la residència; d'una manera més marginal hi podia haver un espai pels fills. A molts dels inventaris es documenta un bressol, ja hem dit que normalment amb les mals endreços o a la cambra del servei, o almenys en una cambra on hi ha un llit per una persona de servei, dida o mainadera. A Calonge, concretament es parla de la dida, cal creure que era una vella dida, antiga nodrissa del senyor, que vivia al castell, llavors no ocupat pel noble, i que es dedicava a les feines de la casa, ja que segons l'inventari tenia roba blanca, propietat del castell, potser per rentar.

Ja hem assenyalat que només a la casa de Sentmenat es documenta un espai i unes coses que són per l'ús dels dos infants, fills del donzell Galceran Montserrat. A Castellar, sabem que hi havia una tia, vídua, germana d'en Guerau i dues noies, na Joana i na Angelina, filles d'aquest. A la torre Baldovina es documenta un cofre amb roba de Bernat Joan de Montpalau, fill de la senyora que hi vivia; però, sembla que ell no tenia residència fixa a la torre. A Tous, només s'hi estava la vídua, Francesca, el fill i la nora no vivien al castell.

Pel que fa al servei, normalment hi ha una cambra preparada pel majordom, home de confiança del cavaller, administrador i veritable gestor, si el senyor no residia habitualment al castell. De vegades la seva cambra s'esmenta als inventaris amb el nom propi d'aquest personatge; a Tous es documenta la cambra d'en Vilardell, a Castellserà la del majoral, a les torres de Sant Cugat i de Sant Andreu la del majordom...

Pel que fa a la resta de personal masculí rebia el nom genèric de *companya*. Entre aquesta companya hi havia homes d'armes, anomenats escuders, que en alguns dels edificis ressenyats tenien cambra col·lectiva propia, i així mateix a Peratallada tenien una taula especial; només a Tous es parla d'una altra categoria de personal armat, els guaites. Per sota dels escuders hi havia els missatgers o troters, que eren tramesos a fora per qualsevol feina o encàrrec; així mateix, a Calonge hi havia la cambra dels joves, segurament amb el mateix sentit que tenia als altres castells la dels missatgers. Aquestes cambres acostumaven a tenir tres llits.

El personal femení podia estar format per una serventa de confiança, una mena de clauera, com passava a Castellserà, on hi havia la cambra de la tia, al costat de la cuina; segurament era el mateix cas que el de la dida de Calonge; però, normalment hi havia un personal femení sota les ordres directes de la senyora del castell, les anomenades fombres o dones de casa, que disposaven generalment d'una cambra col·lectiva. També documentem llits solts posats al costat mateix de les cambres senyorials, dins del pastador, al costat de la cuina; deduïm que aquest jaç senzill era ocupat per una serventa, potser de vegades per un servent, que tenia cura personal dels senyors, en el primer cas, i de pastar i fer o mantenir el foc, en els altres casos.

No totes les persones que estaven al servei del castell tenien la mateixa condició social, documentem servents lliures, però també esclaus, inventariats als documents amb els altres objectes o el bestiar. Si bé trobem algun esclau, la majoria són esclaves; podien haver-n'hi de dos a cinc pel servei de la senyora i del castell. D'esclaus normalment en documentem un o dos.

Es difícil de calcular el nombre de persones que vivien al castell; en alguns casos es contabilitzen una quizenada de llits, entre bons i dolents; però, de llits n'hi havia de moltes mides; sabem també, que ben sovint dormien al mateix llit diverses persones, la qual cosa ens fa difícil de saber el nombre d'habitants dels castells.

Durant el present treball hem intentat d'analitzar l'ús de l'espai i la qualitat de vida als castells i torres; voldríem dedicar aquests mots finals a dir quelcom sobre l'ús del temps. La distribució de les hores devia ésser marcada per les estacions; es tracta, al cap i a la fi, d'un món agrari. El sol devia regir l'activitat, si bé com hem vist a la torre de Sant Cugat ja hi havia un rellotge.

Si observem amb detall les coses que hi ha als castells, veiem que els senyors, a l'hivern, devien passar moltes hores al llit, moble més acollidor de tota la casa, obligats per la foscor i el fred. A l'estiu havien de tenir més hores de lleure i, fins i tot, més hores de tasca administrativa, al moment de les collites, quan el treball al camp s'intensificava, si suposem que portaven ells mateixos la gestió dels afers econòmics.

Unes altres estones, segurament llargues, es devien esmerçar en els àpats; sovint trobem l'ast a la llar del propi menjador; els menjars es portaven sobre el tinell i allà s'acabaven de preparar per a servir. Previament, els comensals es rentaven les mans allà mateix i es disposaven per a l'àpat col·lectiu. Sobre les taules dels senyors —cada estament en tenia de diferents—, ben parades amb tovalles, es disposaven escudelles de ceràmica, copes, sovint també d'aquest material, una per cada comensal, i alguns talladors de fusta on se servia la carn; les culleres i els coltells, juntament amb els recipients per posar vi, moltes vegades ja ampelles de vidre, completaven la taula ben parada. Primer es menjava la carn i després el potatge que se servia a les escudelles, sempre amb abundant pa i vi. Els àpats creiem que es devien allargar. Als menjadors es posaven tovallons, torcamans, torcabokes, torcacoltells; aquests draps ens fan pensar que es menjava amb els dits; el mateix ganivet es devia fer servir

per la carn i el pa, el que obligava els comensals a netejar-los durant les menjades. A la taula dels senyors no es menjava exactament el mateix que a la de la companya; sabem per algun inventari que el vi era diferent i creiem que també devia ésser diferent, de vegades, la qualitat dels aliments, però, sobretot, la quantitat, les racions calculades pel servei acostumaven a ésser menors.

Els senyors dedicaven la resta del dia a les seves afeccions. Es jugava a taules i a escacs a tots els castells que hem documentat. Pel que fa als altres afers i entreteniments cada un dels personatges devia tenir els seus. Ja hem comentat que són molt diferents les coses que es troben a l'abast, arreu de l'edifici, si hi viu el senyor o bé la seva vídua. A través dels objectes podem deduir quelcom de la personalitat dels habitants dels nostres castells. Guerau de Clasquerí era un home enterament dedicat a la caça i als cavalls, Guerau de Palau i Galceran Montserrat de Sentmenat eren més afeccionats a la lectura i l'escriptura, Antoni Sabastida als torneigs... També trobem dones presumides com Joana de Montpalau, dones pendents de dotar bé la filla com Elisabet de Sentmenat... A tots els nostres castells i torres hi ha objectes que ens apropen a la mentalitat religiosa del moment. La capella per a dir-hi missa, majoritària, les devocions privades i quotidianes a l'abast dels senyors, moltes vegades a la mateixa cambra; la devoció a Sant Joan, Santa Bàrbara, Sant Cristòfol, la idea de la mort, sempre propera; deduïm que la majoria dels nostres personatges morien força joves.

APÈNDIX

Aquest apèndix conté la transcripció de tres dels inventaris estudiats. Concretament, el de la Torre Baldovina (I), el de Castellserà (II) i el del Castell de Calonge (III). Hem transcrit de forma exhaustiva els tres documents, si bé no hi hem inclòs les paraules i trossos ratllats.

Hem fet la transcripció seguint fidelment l'original, tret de les excepcions següents: Normalització de majúscules, puntuació, accentuació i separació de paraules. Hem suprimit les dobles lletres inicials, la grafia de la *i* llarga l'hem canviat per *i* o *j*, segons convingués. Hem evitat de posar-hi notes crítiques, a causa de l'extensió dels documents. Les paraules que en el text original eren interlineades les hem posat entre dues barres obliqües. Hem anotat amb numeració aràbiga cada una de les unitats dels inventaris per tal de facilitar la localització de les paraules del vocabulari.

Al final del apèndix hem inclòs un vocabulari per tal d'aclarir el significat d'alguns conceptes. Al vocabulari es fa referència el número del document on hem trobat la paraula, escrit en xifres romanes, i al número de la unitat espacial en què hem dividit cada inventari.

I

0

1439, setembre 21-27. Santa Coloma de Gramenet.

Inventari de la Torre Baldovina, situada a Santa Coloma de Gramenet, propietat de Bernat de Montpalau, fet després de la mort de la seva vidua Joana.

AHCB, Inventaris 7.^a

Die lune XXI mensis septembris, anno quo supra.

Item més atrobam dins la casa o torra qui s'appella Baldovina, la qual és prop Basos, e la qual és de l'heretat del dit mossen Bernat de Muntpalau, les robes e bens següents:

1. E primerament atrobam dins una capella, que és al costa de la dita torra, les robes següents, ço és: Primo un calser d'argent ab peu e un botó daurat en lo mig, e daurat de dins, ab una patina rodona d'argent, ab una ma en lo mig, daurada, de pes de un march o aquen entorn.

Item una tovallola de li, ab algunes serments brodades al travers de violat.

Item atrobam en la dita capella un retaula ab les istòries de Sanct Johan Batista e Sant Johan Evangelista, e al cap lo crucifix.

Item en lo altar de la dita capella havia unes tovalles totes blanches de li, scacades.

Item un altres tovalles de li ab listes brodades als caps de vermell.

Item un altre tovala apadassada.

Item un altre tovala del dit altar ab listes blaves als caps, apadassades.

Item un altre tovala blanca de poca valor.

Item un troç de tovallola dolenta.

Item un pali de ceda groga ab alguns senyals de leons, ab un frontal d'or e de ceda, ab flocadura vermella e groga, tot de poca valor.

Item una cuberta del dit altar pintada, tota squinsada.

Item un parell de canalobres de fust, ab quatre candelles en cascú, de ferro.

Item una casulla bareada de barcas grogues e vermelles, e stola e manipla del drap matex, folrat de tele verde, tot usat.

Item uns camis de drap de li, ab paraments del drap de la dita casulla.

Item un amit del dit drap de li.

Item un sinyell de fil dolent.

Item una stola barra de blanch e blau, folrada de tela blava.

Item un cuxí ple de ploma ab cuberta blanca, de poca valor.

Item un missal ab posts cubertes de vert, scrit en pergamins, fenex la primera pàgina «jam producant», e comença la darrera pàgina «perveniat».

Item un llibre ab cubertes encrutades blanches, scrit en pergamins, ab corandells, fenex la primera pàgina del primer corandell «tu qui non».

Item un altre libre de cant, scrit en pergamins, fenex la primera pàgina «hostende», e comença la darrera «tui nobis».

a. El document és inclòs en el manual del notari barceloní Antoni Vinyes, juntament amb l'inventari de la casa de Barcelona, situada al carrer dels Orbs, i l'inventari d'uns béns que Joana té empenyorats. L'inventari de la torre comprèn catorze folis escrits per ambdues cares.

b. Els Montpalau procedien del Castell de Montpalau situat a Pineda, al Maresme.

Item una creu de fust ab un Crucifix.

Item un libre appellat epistoler, scrit en pergamins, feneix la primera pàgina «mihi», e comença la darrera «propter quod».

Item una caxa gran de noguer ab dos petges, tot dolent.

Item una cortina de drap de li, tota blancha, la qual stava denant l'altar.

Item un faristol d'albar.

Item una peana de fust ab una ymatge de Sanct Cristòffol.

Item una retaula en la paret ab imatge de Sanct Johan.

Item un ventall gran de ploma de paguó.

Item dos canalobres de ferro per tenir brandons.

Item una lanta de vidre gran ab gorniment de lautó.

Item una squella de coure poqueta.

2. E més atrobam dins la dita casa o torra, les coses e robes següents. Primo en la entrada:

Unes arpes e un càvech de poca valor.

Item un banch per tenir celles ab dues lates.

Item un cup de fust ab cèrcols, de tenor de XII somades o aquèu entorn.

Item un banch qui stava devant lo dit cup.

Item un brescat de fust de poca valor.

Item un parol de coure, bo.

Item una premsa de fust ab son gorniment.

3. Item en una casa appellada seller atrobam:

Primo una bóta de XXIII somades o aquèu entorn.

Item una altra bóta encercolada de tenor de sis somades.

Item un altra bóta de tenor de XVI somades o aquèu entorn.

Item un altra bóta de XVII somades o aquèu entorn.

Item un altra bóta de XVIII somades o aquèu entorn.

Item un altra bóta de XX somades o aquèu entorn.

Item un altra bóta de XV somades o aquèu entorn.

Item un altra bóta de X somades o aquèu entorn.

Item un embut tot de fust, dolent.

Item un banch de fust gran.

4. Item un altra casa on stava vin blanch, atrobam:

Primo un carretell de tenor de dues somades, blanquer.

Item una bóta da mena ab cadireta, blanquera.

Item un altre carretell de dues somades, blanquer.

Item quatre carretells petits, de tenor cascú de tres quartes o aquèu entorn.

Item una bóta de mena vermeyera.

Item tres pimenteres de terra, abtes a tenir vi.

Item una cuberta de portadora.

5. Item en lo saller appellat dels cups, atrobam:

Primo un cup de fust encercola de tenor de XXXV somades o aquèu entorn.

Item un altre cup de fusta encercolar de tenor XL somades o aquèu entorn.

Item un altre cup de cinquanta somades o aquèu entorn.

Item una bóta de tenor de set somades o aquèu entorn.

Item una bóta de mena sfondrada, de poca valor.

Item una altra bóta de fust de tenor de VIII somades o aquèu entorn.

Item una mola de pedra de esmolar ab lo torn.

Item una galleda sfondrada.
 Item entorn XXI quarteres de cals amerada o aquèn entorn.
 Item una caxassa gran dolenta.

6. Item en una casa qui stava al peu de la scala, atrobam:
 Primo un parell de portadores decercolades de poca valor.
 Item un tant gran de fust abte a tenir forment e blat ab una postassa de sobre.
 Item un altre tant semblant al pròpdi ab mig cubertor.
 Item un banch de fust dolent.
 Item una alfàbia gran de terra de tenor de dues quarteres o aquèn entorn.
 Item tres albañies trencades e de poca valor.
 Item una forca de ventar palla, trencada.
 Item dos trossos de perxes dolentes.

7. Item en la cambra maior on geya la dita defuncta, atrobam les robes següents:
 Primo un lit ab sis posts d'alber, e dos petges, e màrfegua plena de palla, de largària de XIII palms o aquèn entorn.
 Item dos matalaffs ab les cubertes de fustani blanch e la sotana de canamàs, plens de lana, de largària de XIII palms o aquèn entorn.
 Item un travassèr blanch barrat de blau, plen de ploma, de largària de XI palms o aquèn entorn.
 Item un banch de lit de poca valor.
 Item quatre barres de pi per guarniment de cortines ab una vergue de ferro.
 Item una atxa d'armes.
 Item un banchal d'albar de una caxa, en la qual havia:
 Primo un paneret de vergues ple de li de Alexandria.
 Item una tela petita de filat.
 Item una sarvallera en la qual havia alguns capdells de stopa, e cota, e corrioletes, tot de poca valor.
 Item una sistelleta ab sinch rams de fil prim.
 Item aspies, filoses e fusos, certa quantitat.
 Item un fogueret ab sos arreus, de ferro.
 Item XVIII moxells de stopa de Alexandria.
 Item un rastell an sa capsà.
 Item dues sistelles de canyes ab tres serros de li grosser.
 Item un mig cofre ferrat vermell folrat de canamàs blau ab son pany e clau, en lo qual havia:
 Item una cuberte de cuxin de li dolent, en la qual havia certa quantitat de draps dolents.
 Item un parell de cofrens d'albar negres ab brots daurats e verts, ab lurs panys e claus, en la un dels quals havia:
 Primo una ara blancha ab son gorniment de fust.
 Item un troç de tele negre.
 Item un parell de canalobres petits de lautó.
 Item quatre fletxes.
 Item una capsà de fust en lo qual havia un inventari del molí.
 Item una altra capsà de os negre e blanch.
 Item un oratori ab la istòria de la Passió.
 Item mig oratori semblant.
 Item una caspe per tenir pols, entretallada.
 Item una caxeta ferrada petita ab algunes troques de seda de molts colors.
 Item una capseta ab set manilles de vidre.
 Item trossos de ciris pintats.
 Item un libre appellat missal, ab cubertes verdes, feneis la primera pàgina «omnibusque pa», e comença la darrera «beata vicera».

Item XII coers de libre scrit en pergamins, ligats ab una corda, feneix la primera pàgina del primer corandell «per», e comença la darrera «et incarnatus».

Item un pes ab ses balances e alguns altres pesos de reys e florins.

Item una capse de fust vermella ab unes polseres de lautó morisch.

Item una capsa ab un parxe negre de seda e dues branques de coral petites, e algunes altres coses de poca valor.

Item una tovalla de altar de li ab obres de creuetes de ceda.

Item un troc de stamenya de molts colors.

Item un pali scacat de vert, croch, vermell, blanch, de poca valor.

Item un libre scrit en pergamins, dolent.

Item en l'altre coffre atrobam les robes següents:

Primo tres trossos de tovallons de cortina negres ab alguns brots.

Item quatre trossos de canye qui sons les panyelles del molí.

Die mercurii XXIII mensis september, anno quo supra.

8. Item atrobam en la sala de la dita casa o torra, les robes següents:

Primo una taula per meniar plegadissa, de largària de XIII palms o aquèn entorn, ab ses petges.

Item un banch de seure de la dita taula ab sos petges.

Item una cadira de fust entretallada, migencera.

Item un altra cadira plegadissa, bona.

Item un pagès de fust per tenir humaners.

Item una taula de tinell gran, en lo qual poden star canters.

Item una taula plegadissa ab sos petges, la largària de XIII palms o aquèn entorn, dolenta.

Item dos banchs de fust dolents.

Item una tovalla de meniar de stopa migenceras, de largària de XVIII palms o quèn entorn.

Item tres rodells mig blanchs e negres ab senyal de genesta.

Item tres pavesos blanchs e negres ab senyal de genesta.

9. Item en una cambreta atrobam:

Primo un lit ab tres posts, dos petges e una màrrega, un matalaff e un travesser, tot podrit e dolent.

Item un arcibanch de fust de tres caxes, tot podrit.

Item un altre arcibanch de una caxa, tot podrit.

Item un picxer d'estany, ben dolent.

10. Item en la cuyna del dit albarcha o cases atrobam les robes següents:

Primo un fogó gran de ferro fet a quatre cayres ab peus e corrioies.

Item un armari de fust tot esclafat.

Item una pastera de fust ab sos peus, de largària de VI palms o quèn entorn.

Item una rasedora de ferro.

Item un sadàs de passar farina, sotil.

Item un pastassa trençada per portar pa.

Item un talledor petit de fust.

Item un arcibanch de dues caxes, podrit.

Item un barril de tenir anxoves, buyt.

Item una gerreta de tenir oli, petita.

Item un cresol sotil ab una cuya de terra.

Item un tenidor de sal de fust ab dos boyx de box.

Item una pella d'aram ab manech de ferro, sotil.

Item un ast de ferro, sotil e petit.

Item un banch petit, dolent.
 Item uns fogons de ferro de tres cases, migencers.
 Item una giradora foradada de ferro.
 Item una alambins tots d'aram, la cuberta e la olla.
 Item un manador d'ast de tres peus, tot de ferro.
 Item un cullera de fust.
 Item un morter de terra.
 Item un banch dolent.
 Item un armari gran de dues cases sens fons, tot podrit.
 Item un coffra tot dolent.

11. Item en una cambre, que és deius lo galliner, atrobam:
 Primo un lit ab VII posts d'albar de largària de XII palms o aquèn entorn, ab sos petges e màrfega plena de palla.
 Item un matalaff de canamàs blau, tot ple de lana del dit lit.
 Item un parell de lantsols de li de tres teles del dit lit, oldans.
 Item un travesser listat de listes blaves, ple de ploma, de largària de X palms o aquèn entorn.
 Item una flaçada de lana blanca ab listes blaves als caps, de largària de XVI palms o aquèn entorn, oldana.
 Item un banchal sens caxes d'albar, lo qual estava devant lo dit lit.
 Item un travesser, tot squinsat, ple de ploma.

12. Item en un altra cambre, atrobam les robes següents:
 Primo una taula gran plegadissa ab tres petges de largària de XX palms o aquèn entorn.
 Item un morter gran de pedra.
 Item un cademat sens sobrepany.
 Item una caxa gran de largària de una cana o aquèn entorn.
 Item una ratera tota de fust.
 Item una post podrida.
 Item un troç de flaçada burella, tot squinsat.
 Item tres garbells de cuyr tots squinsats.
 Item unes capsanes negres plenes de xapas dauradas ben dolentes.
 Item tres streps ab tres mossos, tot dolent.
 Item una cella de cavall d'armar bou ferrada davant e de tras, ab una cuberta de drap vermell grosser.
 Item un calestó de ferro gran ab dos pesos, de palma.
 Item dues latas dolentes.
 Item un lit ab VI posts e petges d'albar, de largària de XII palms o aquèn entorn, ab sa màrfega plena de palla.
 Item un matalaff ab la cuberta de canamàs blau e la sotana blanca del dit lit.
 Item un travesser blanch ab listes blaves, de largària de X palms o aquèn entorn ple de fluxell, bo.
 Item un cortinatge, qui son quatre pessas negres ab son bastiment de fust ab alsquins brots pintats sotils, ab quatre tovalons ab flocadura blanca e negre.
 Item tres vergues de ferro de cortina.
 Item un lit ab quatre posts dolentes e dos petges.
 Item una màrfaga tota squinsada sens palla.
 Item dos matalaffos tots squinsats, de poca valor.
 Item un travesser squinsat ab ploma dolenta.
 Item dos trossos de vànova, tots squinsats.
 Item una cadira sclaffada.

13. Item en lo terrat atrobam:
 Primo tres posts dolentes per secar figues.
 Item una taula plegadissa ab sos petges, tot esclafat.

14. Item en la cambra appellada de la pressó:
 Primo sinch gerres grans olieres sen cerpalleres, senceres.
 Item una alfàbia de tenir ferina de tenor de dues quarteres o aquen entorn.
 Item un lit ab dues posts e dos petges, tot dolent, ab una màrfega buyda tota squinsada.

Die dominica XXVII dicti mensis septembris anno qui supra.

15. Item més atrobam en la dita cambra de la dita torra on geye la dita defuncta, les robes següents:
 Primo un coffre de poy pintat de fora ab alguns animals, e tot vermell de dins corcat, en lo qual havia:
 Primo XIII moxells de stopa de li de Alexandria.
 Item un recoldadó blanch e vermell ple de borra, dolent.
 Item un trespontí negre de bressol.
 Item una coffa de li ple de borra ab cabells, dolent.
 Item un merquet tot de ferro ab dos torns, tot de ferro.
 Item una mànega de crestili.
 Item una casulla blava ab vetes blanques, de poca valor.
 Item uns camís squinsats e de poca valor.
 Item un manijol blanch e blau.
 Item un lansol de tres teles de poca valor.
 Item un altre coffre ferrat de fora e folrat de canemàs, en lo qual havia:
 Primo quatre peces de cortina totes negres, però en lo sobrecel havia Sent Miquel ab alguns brots.
 Item tres peces de tovallons de cortina negres, ab algunes flos, ab flocadura blancha e negre.
 Item un altre coffre d'albar ab son pany e clau de largària de una cana o entorn, en lo qual havia:
 Primo un capell de palma e ventallet de palma.
 Item quatre cobertes de recoldadors ab senyals de çoques, besses e fullarges.
 Item un altre coffre semblant al prop dit, però maior, en lo qual havia:
 Primo una cota de frisó morat, la qual ere d'en Bernat Johan de Muntpalau, fill de la dita defuncta.
 Item un barguensó de drap negre, pelràs, del dit fedrí.
 Item tres lansols de drap de li petits, tots squinsats.
 Item tres trossos de teles de lansol, squinsats.
 Item una tovalla de meniar, totes squinsades.
 Item un altre tovalla de meniar de largària de dues canes o entorn, squinsada.
 Item una tovallola de axugar mans, oldana.
 Item un tovalló francès, poquet.
 Item dos coxins cuberts de drap de ceda de moltes colos, dolents.
 Item deu claus de panys, dolents.
 Item un altre coffre germà del pus prop dit, en lo qual havia:
 Primo un plat de obra de Màlica ab vores altes.
 Item una corda de canem ab tres corrioles poquetes.
 Item sinch peces de cortina ab alguns brots de janesta ab les flos daurades, bones.
 Item un coxí de cuberta de li prim, ple de ploma.
 Item un altre coxí ple de ploma, ab la cuberta grosera.
 Item un altre coxí cubert de drap ceda de moltes colors, ple de borra.

16. Item en una recambre les robes següents:
 Primo un cutter de coure per mesurar vi.

Item un lit de VI posts d'albar e sos petges e màrfaga plena de palla.
 Item dos matalaffs cuberts la un de drap listat de moltes colors, e l'altre cubert de blanch, tots dolents.
 Item un travasser blanch ab listes blaves, ple de ploma, del dit lit.
 Item quatre telladors de fust, grans.
 Item una bandxa de privada.
 Item un parell de lances tots squinsats.
 Item una lansa larga de botar d'armes.
 Item dues scudelles grans de obra de Màlica.
 Item un bressol d'alber gran.
 Item una ballesta de fust sens corda.
 Item un arcibanch de dues cases, en lo qual havia les robes següents:
 Primo entre plats e escudelles entorn XXX pessas.
 Item dues mesures de vendre vi, de terra.
 Item VIII telladors de fust poquets.
 Item un lumaner tot de ferro.
 Item un cofret ferrat de poca valor.
 Item un alembí tot de vidre.
 Item un pot de vidre.
 Item una capsa en que ha alguns scachs.

17. Item un armari pintat, lo qual stava en una recambreta, en lo qual havia gran quantitat de vidre.
 Item ferrera de cuyr en la qual havia algunes eynes per ferrar.
 Item una botzina de banya.
 Item un tenidor de lautó.
 Item un altre armari en lo qual havia:
 Primo un tinter de terra per scriure.
 Item una sistella de canyes.
 Item algunes capses de fust.
 Item un mirall gran ab sa luna.

18. Item en un altre recambre trobam
 Primo sinch posts de lit ab tres petges.
 Item un matalaff de canamàs blau de totes parts.
 Item un travasser blanch ab listes blaves ple de fluxell.
 Item un alembí, la cuberta de plom.
 Item un ast de ferro gran.
 Item una cubitora de ferro.
 Item tres trossos de posts dolents.
 Item una salsera gran de obra de Màlica ab son cubertor.
 Item alguns altres posts dolents.
 Item un cofre burell ferrat.
 Item una cortina de canamàs negre.
 Item un tovalló dolent.
 Item unes capsanes vermelles ab la regna a xapas daurades ab senyals de drachs ab son mos daurat.
 Item dues cubertes de recolladors vermelles ab soques besses.
 Item un altre cofre ferrat ab son pany e clau, buyt.
 Item un altre cofre semblant al prop dit en lo qual havia:
 Primo VIII massos de li de la terra grosser.
 Item una adastraleta petita.
 Item un xorach.

Item dues anfalls.
 Item dues podedores.
 Item un ferro per empaltar.
 Item un altre coffre gran ferrat en lo qual havia:
 Item una catiffa de peus palosa, gran, squinsada.
 Item dos lumaners de ferro.
 Item dos peus de debanadores de ferro.

19. Item en un altre recambre petita atrobam les robes següents:
 Primo una conca d'aram migencera.
 Item una olla d'aram gran.
 Item un broquer dolent.
 Item un canelobre de ferro, gran.
 Item un rastell de ferro ab mànech de fust.
 Item un peu de bacina de ferro.
 Item una cassola d'aram petita.
 Item un sacàs dolent.
 Item un arch sens corda.
 Item una canada de fust sens cuberta.
 Item un barral de vidre encerpellat.
 Item un drecador de fust.
 Item dues senallas de palma dolentes.
 Item una juyverdera de terra.
 Item un altra juyverdera sens cubertor.
 Item un canelobra gran de ferro.
 Item un cèrcol de portadora de ferro.
 Item una caldera de aram ab la anca de ferro.
 Item dos ferros de fer bugada, un gran, altre migencer.
 Item una paella dolenta sens coha.
 Item unas grellas trencadas ab tres peus.
 Item un astell ab son mànech de fust.
 Item un day de ferro dolent.
 Item dos cèvechs, la un sens mànech.
 Item un cove gran de canyes.
 Item un picàs gros de ferro.
 Item un coltellàs de carnicer.
 Item una lossa de ferro dolenta.
 Item un troç de cadena de ferro.
 Item dos lumaners dolents.
 Item alguna quantitat de ferro vell.
 Item un forroll.
 Item una estoda a manera de cèvech.
 Item un box gran de fust.
 Item un magay dolent.
 Item un pala de ferro trencada.
 Item una senalla de palma.
 Item sinch cerals de galleda de ferro.
 Item una paleta de mestra de cases.
 Item una punta de pal de ferro.
 Item una paleta patita.

Íte un sint dolent sens maneta.
 Ítem alguns altres ferraments.
 Ítem un arch de rotlo ab corda.
 Ítem un ganxo de ferro.
 Ítem un càvech petit ab son mànech.
 Ítem una axada ab son mànech.
 Ítem dues pales de ferro trencades ab lur mànech.
 Ítem una lansa larga sens ferro.
 Ítem un magay dolent.
 Ítem dos capferros de ferro per menar ast e per fer lum, grans, ab coha.
 Ítem un ast gran de ferro ab cotzo.
 Ítem un petge de taula.
 Ítem un capmay de picapedrer.
 Ítem dues palafangues de ferro ab mànech de fust.
 Ítem un caxó de fust dolent, ple de ferro vey de moltes maneres.
 Ítem una post des scriure.
 Ítem una verge de ferro voltada a l'un cap.
 Ítem unes leves de ferro ab una bromadora dolenta.
 Ítem una mànega per fer clareya.
 Ítem un paner de vergue.
 Ítem un tauler de jugar a taulas de noguer ab ses taules.

II

1443, juliol, 19. Castellserà.

Inventari del Castell de Castellserà, propietat de l'abat de Poblet.

A. C. A. Monacals (Hisenda), vol. 2178.

Inventari fet a XVIIIe del mes de juliol, any de la nativitat de Nostre Senyor mil CCCC XXXX tres, per los honorables e honests religiosos frare Johan Vallès, olim majoral de Castellserà, e frare Ramon Berenguer, d'ara novellament entrant en lo regiment de la dita majoralia,^d de les robes e altres béns atrobats e lexats en lo castell de Castellserà segons se segueix:

1. En la capella
 - Primo l'altar ab son aparellament: frontal, cobertor de drap de li de pinzell ab sa panna e sos draps, son calcer d'argent ab son stoig de cuyre, son missal e corporals, sa bossa e coxí de seda, e dos canalobres, e uns vestiments ab son camís e amit, e un breviari.
 2. En la sajeta davant la cambra del majoral
 - Primo V ballestes d'acer ab III cints, tres ab manetes e la hu sens maneta.
 - Ítem II artheylleries de parar ballestes d'acer.
- c. L'inventari és escrit en un quadernet de paper format per nou mitjos folis plegats verticalment, escrits per les dues cares.
- d. L'inventari es féu a causa del canvi de majoralia.

- Item III ballestes de fust sens cordes.
- Item /quatre/ caretxos antichs ab passadors desempenats.
- Item tres griyllons, dos grans e uns petits.
- Item una lanterna de ferre.
- Item IIII polceres de ferre.
- Item un parell d'esperons.
- Item un joch d'escachs ab son taulell.
- Item II coltelleres, la una ab dues ganivetes, l'altra ab una ganiveta.
- Item dos forreyllats.
- Item dos barrelets de tinta.
- Item una caxa ab cobertor levadiç on stan processos e actes de la Cort.
- Item un taulell que servex a scriure.
- Item un tinter de plom ab son caxò de fust.
- Item un caxonet per tenir pols per posar sobre la scriptura que hom scriu.
- Item unes stesores.
- Item una capsa on stan los sagells de la Cort ab cera gomada.
- Item un pes de florins provehit de tots pesos.
- Item altre pes de florins ab ses balanças.
- Item dos pesos de florins petits ab ses balanças.
- Item un banch calaxat.
- Item un candalobre de ferre.
- Item un arquibanch sens pany en lo qual ha una caxeta ab faraments e filats e una destràl sens manech.
- Item dues balanças, unes majors que altres.
- Item IIII falç.
- Item un candalobre ficat en la paret.
- Item una cadira plegadiça.
- Item tres ampolles d'oli rosat.
- Item tres ampolles d'aygua-ros.
- Item una taula plegadiça ab sos petges.
- Item una bacina sotil per lavar les mans.
- Item un caxonet de fust ab artheylleries de cohermar libres.
- Item unes premses de cohermar libres.

3. En la cambra del majoral.

- Primo una colga ab son banch encaxat en la qual ha un traverser, un parell de lancols de tres teles, una vànova picada menut, un vayrat e una flacada de lana negra ab listes blanques e blaves e un lançol ab listes verdes, negres, blaves, blanques e vermelles.
- Item un coffre pintat de donzells ab leons en lo qual són les robes següents:
- Primo cinch tovalles.
- Item un lançol de quatre teles prim.
- Item entre tovallons e tovalloles XXII peçes.
- Item una sella sotil.
- Item dos parells de cochs de fust.
- Item unes orguines grans ab listes burelles.
- Item un arquibanch nou ab sa clavadura.
- Item altre arquibanch bo ab sa clavadura.
- Item XIII macapans entre grans e petits en los quals ha diversitat de salses e safrà.
- Item tres potets envernicsats de vert.
- Item una çamarra de pells.

- Item V gansaylles de corda de balesta.
- Item una camarreta de drap secur.
- Item una clotxa de drap de bruneta.
- Item una aluda de portar saffrà.

4. En la recambra del dit majoral

- Primo una colga ab son banch encaxat ab un parell de lançols.
- Item un altre banch ab quatre petges ab son tresponti.
- Item quatre ciris sufficients blanchs, benehïts.
- Item V macaponets.
- Item un arquibanch nou sens tanchadura.
- Item una almoratxa.
- Item una castanya de vidre.
- Item tres cadenats tots ab ses claus.
- Item una mànega de dar cristiri.
- Item altre per fer clarea.
- Item tres menades per lavar vexells.
- Item un stoig de breviari.
- Item un stoig de orinal.
- Item un talaconet ab malços per malticar.
- Item dues spases e un broquer.
- Item un oratori de vidre.
- Item un coxi de fluxell d'orella.

5. En la recambra après de la dita recambra

- Primo una colga ab son banch encaxat en que ha un matalaff ab un traverseret.
- Item dos barragans.
- Item dues goengues blanques da sagó.
- Item dues cuyraçes, unes blaves e altres vermeylles.
- Item una caxa de noguer ab dos scons de foguers de ferre ab un embroç e II streps de sella.
- Item VIII pales de cingles noves.
- Item III cingles amplex balseres.
- Item uns exangues.
- Item dues spases antigues e un broquer antich.
- Item una dagueta sotil.

6. En la cambra de l'abat^e

- Primo una colga ab tres banchs enquaxats ab dos bons bancals ab un matalaff ab son traverser, un parell de lancols, una vànova blanca e una goenga blava listada.
- Item una stora de / jonch / en la paret ab listes e scaquagaments de negre.
- Item dues stores en terra, una gran, altra petita, d'espart.
- Item una taula ab dos petges.
- Item cinch mesures de mesurar blat de diverses mesures.
- Item un candalobre ficat en la paret.
- Item un cresol gran de ferre.
- Item lana, CXIII vellos de lana blanca.
- Item de lana negra, XXIII vellos.

e. El Castell era de Poblet des del 1415, any que fou venut al monestir per Ferran I. En aquell moment l'abat era Bartomeu Conill (1437-1458).

- Item lana de sacodidures per a matalaff.
- 7. En la recambreta après la dita cambra de l'abat
 - Primo una colga de paylla.
 - Item una quilma.
 - Item una arrova pes de pedra.
- 8. En la cambra que mire en lo citgar
 - Primo una colga nova ab banch enquaxat ab matalàs nou, traverser, una vànova, un parell de lancols e una flaçada bona de lana.
 - Item un cresol.
 - Item altre flacada burella.
- 9. En lo porxe
 - Primo dues astores d'espart que són de la capella.
 - Item teules III mile D.
 - Item una corriola ab una soga de cànem ab leves de ferre.
- 10. En la cambra a cap del porxe que mire vers l'esglèsia
 - Primo una colga ab son banch encaxat ab una vànova e dues flacades olzanes e un bancal sotil.
 - Item una flaçada blancha sotil.
- 11. En la cambra del mig del porxe
 - Primo una colga ab matalaf, traverser, dues flaçades.
 - Item dos lancols sotils.
 - Item un banch portàtil e un cresol.
- 12. En la cambra del terrat que mire vers lo domenge
 - Primo canyes per a obrar.
 - Item fulla prima per a obrar, LIIII fulles de pi.
 - Item posts de pi, XIIII peçes.
 - Item cèrquols de bòta e de carratells, II dotzenes.
 - Item IIII petges de taula sotils.
- 13. En la cambra al cap de l'escala de la porta que hom entre en lo terrat
 - Primo una talòcia gran.
 - Item XVI forques e una gran de payller.
 - Item quatre càvechs e dues exades sense mànechs.
 - Item tres exartels de entrecavar.
 - Item altra exada desmanegada.
 - Item tres cèrquols de ferro per als botons del carro.
 - Item dos cèrquols xichs de ferro.
 - Item una palustra.
 - Item dues baldes de porta.
 - Item un coltell servidor.
 - Item una planeta.
 - Item una lima.
 - Item uns mordàges.
 - Item dos drecados.
 - Item dues serres, una gran, altra xiqua.

- Item un barayll de campana.
- Item quatre cribes.
- Item quatre barrinets.
- Item dos martells.
- Item unes tenaylles de ferro.
- Item un scarpre.
- Item un tayllaborces o dayll.
- Item unes mordages per estrènyer barrils.
- Item dos cercles de ferre de carro.
- Item una soga d'espart.
- Item cinch canelles de coure.
- Item molt altre ferro veyll.

14. En la sala

- Primo en lo cap de la dita sala, en la paret, un drap de pinzell ab la salutació de la Verge Maria e Adoració dels Tres Reis d'Orient, e una stora en la dita paret de junch blanch.
- Item dues taules ab sos petges.
- Item una cadira gran.
- Item un banch gran.
- Item un tineler de fust.
- Item una concha gran ab peus d'aram.
- Item quatre quandalobres.
- Item en la paret, tot entorn de la dita sala, VI pavesos, III ab listes vermelles e verdes ab senyal de croça, e los altres tres verts ab senyal de croça e camp negre e groch.
- Item una cistella.
- Item un calderonet per tenir aigua beneyta.
- Item un petxell e una petxeleta de terra.
- Item un torquamans.
- Item una tovalloleta d'exugar mans sotil.
- Item tres cantarets d'aram per dar aygua sobre la taula, la hu gran e los dos xichs.
- Item dos sales d'estayn.
- Item un ventayll ab botons grochs, guarnit d'aluda vermella.
- Item altra petxeleta o petxellet petit de terra.
- Item un brochal de vidre petit.

15. En la saleta davant la sala major on és lo lancer

- Primo un lancer ab tres lances largues.
- Item un retaule, que stà sobre lo portal on hom entra en la sala, ab figura de Sant Crispoffol.
- Item un tinell gran ab sos armaris en que ha una ampolla.
- Item una caxeta per tenir los diners de venre vi, en que ha algunes frasqueries de pocha valor.
- Item un dayll antich.
- Item una cadena de fermar cans.
- Item un panistre.
- Item dues panistres.
- Item altra panistra.
- Item dues tovalles.
- Item dos tovallons.

16. En lo pastador

- Primo un arquibanch en que la tia té la roba.

- Item una pastera miga de segon ab petges.
- Item un fariner en que ha de X en XII sesters de farina.
- Item III sedaços.
- Item un lançol.
- Item altra pastera per pastar ab petges.

17. En la cambra on jau la tia

- Primo una colga ab son banch encaxat ab matalaff e traverser e una flaçada negra.
- Item un escalfador d'aygua per pastar, de tinença de un cànter a més, lo qual és d'aram.

18. En la cuyna

- Primo una olla gran de coure de tinença de més de un cànter.
- Item altre de tinença de mig quintar o quasi.
- Item dues altres olles de coure de tinença entre abdues de més de mig cànter.
- Item altra olla de coure de scudellar de X en XII scudelles.
- Item una caldera gran de tinença de III cànters a mig o més.
- Item uns ferres ab peus grans.
- Item un baci de lautó gran.
- Item tres paelles, dues grans e una migancera.
- Item unes grahilles.
- Item ferroyll.
- Item dues leves.
- Item una quaseta.
- Item dos asts de ferro grans.
- Item dos asts de ferro xichs.
- Item una loça d'aram.
- Item una sbromadora.
- Item uns alambins assitiats.
- Item un quosi petit.
- Item altre quosi gran.
- Item dos canterells de terra.
- Item tres banchs.
- Item una taula.
- Item una scala de fust ab X scalons.
- Item una quaça gran.
- Item dotze cànters d'aram.
- Item tres calders.
- Item altre baci.
- Item una bacina.
- Item dues gerres de tenir oli.
- Item un ambut d'aram.
- Item un trahedor d'oli d'aram.
- Item una tenaylla per tenir sal.
- Item un sedaç de linyes.
- Item un porgador de cuyre.
- Item un rayll.
- Item dos cresols.
- Item un morteret de coure ab sa ma.
- Item una destrat de carnicer.
- Item un candalobret de lautó.

- Item quatre ferres de posar al foch.
- Item una banqueteta petita.
- Item un morter de pedra.
- Item dues olles de terra bones.
- Item un morteret de pedra.
- Item tres greals de terra grans d'obra de Màliqua.
- Item altre greal trencat.
- Item altre greal petit de terra.
- Item XIII plats de stany.
- Item X scudelles de terra.
- Item tres boix.
- Item un cuyller.
- Item XIII tallados de fust entre grans e petits.
- Item uns ferres grans ab tres branques que stan sobre lo foch.
- Item una lanterna.
- Item un sclapó.
- Item una quaçola d'aram migancera.

19. En la cambreta a cap de la cuyna, qui munta hom per l'escala que va a la cambra de l'abat, apellada cambreta de l'oli

- Primo dos canterets de mel.
- Item un carratell ple de vinagre.
- Item una tenaylla oliera.
- Item quatre gerretes olieres.
- Item un perol gran.
- Item un barril per tenir anxoves.
- Item una gerreta petita.
- Item una tenaylla oliera en que ha arregades.
- Item una arera.
- Item un lart.
- Item V plats de terra obra comuna.
- Item dos creals de terra obra de Mèliqua.
- Item XIII scudelles de fust.
- Item VII scudelletes o grealets de stany ab oreylletes.
- Item tres grealets de stany, plans, petits.
- Item VII grealets de terra petits, nous.
- Item faves més d'una fanegua.
- Item cantes trencats en que stà diversitat de legums.

20. En la cambra dels missatges, al sòl de la cuyna

- Primo una colga ab son matalaff, traverser, un parell de lancols e una goenga blanch convenient.

21. En la cambra après al sòl de la dita cuyna

- Primo un arribanch ab son cobertor de pocha valor.
- Item uns pintes de pentinar li.
- Item dos cabaços sotils.
- Item una asta de lança trenchada.
- Item una quaxeta dolenta.

22. En la cambra al cap de l'escala on stan los presos

- Primo uns ceps per tenir presos.

23. En lo celeret al cap de la grau

- *Primo* III tonetes o vexells buydes.
- Item un carratell gran, que co més de mig de vi blanch.
- Item un altre carratell buy.
- Item un ambut d'aram.
- Item un altre carratell buy.
- Item altre carratell en que ha vinagre.
- Item d'altra part entre carratells i miges bótes, XIII peçes, en los dos carratells ha un poch de vin cuyt.
- Item d'altra part una bota.
- Item un ambudet de fust.
- Item una scaleta ab IIII scalons.
- Item dos ambudets stanyats.
- Item III cistelletes e un paneret.
- Item un bot vinader.
- *Item botes vinaderes de cuyre.*
- Item altre bot vinader.
- Item un altre ambut stanyat.

24. En lo celler major

- *Primo* un cub gran.
- Item altre cub.
- Item un cub migancer.
- Item XIII portadores.
- Item V capells de portadores de palma.
- Item dues posts grans.
- Item altres dues posts ab barres clavades.
- Item una piqua d'oli en una gerra oliera en que ha de XXIII a XXV quintas d'oli.
- Item una thona gran plena de vi.
- Item una thona buyda.
- Item una thona buyda.
- Item altra thona més de miga de vi en que ha una canella de coure.
- Item una tina.
- *Item una quaça gran.*
- Item mig bachó de carn salada.
- Item una migera de mesurar vi, de terra.
- Item un librell de fust per mesurar vi.
- Item una folladora o portadora gran.
- Item un huix de cap de tapieres.
- Item en lo arch qui és sobre lo cub una taylla.

25. En la civadera

- *Primo* un garbell de spart.
- Item mig altre.
- Item una sàrria de junch gran.
- Item una altra petita.
- Item dues sàrries de palma de pocha valor.
- Item uns argadells sotils.
- Item una pala de ferre.

26. En la entrada
 - Primo una reylla.
 - Item una destrál.
 - Item dos exartells.
 - Item dues pichaces per arrenchar pedres.
 - Item un albadanach de la somera.
 - Item tres sachs d'estarlig.
 - Item tres quilmes o saques de borres.
 - Item una astora de palma.
 - Item II pales de fust.
 - Item un altre mig alt.
 - Item un cavallfust de tenir selles.
 - Item dues rodes bones acabades de carro.
 - Item un altre sach de stopa.
 - Item un jou.
 - Item tres aradres.
 - Item d'altre part dues raylles.
 - Item pots en un rachó.
 - Item d'altre part tres quilmes de stopa.
 - Item tres bast.
27. En la caseta prop lo portal major a l'entrada a ma squerra
 - Primo una gàbia per a portar polls.
 - Item una gúmena de spart grossa.
 - Item una bàcia de fust per obrar de gix.
28. En lo corral
 - Primo un carro guarnit.
 - Item unes tapieres ab sos uxos, costeres e capiçals.
 - Item entre galls, gallines, polletes e polastres, entre tot, cent peçes.
 - Item un scala de fust ab VIII escalons.
 - Item un torn de fust de tirar manobra e les bastides de fer archs.
29. En lo estable
 - Primo una mula de sella grisa la qual ha donat lo abat al majoral per una altra que havia al castell.
 - Item tres mules de laurahó.
 - Item una somera grossa.
 - Item una egua e dues potranques que són pròpies de la casa.
 - Item tres egues ab una pollina e un polli que som a miges ab en Joan de Peramola, segons carta pública.
30. Lo argent
 - Primo una copa ab peu alta daurada la qual és d'argent.
 - Item altra copa ab peu baix daurada la qual és d'argent.
 - Item una altra taça o anap blancha d'argent.
 - Item quatre cuylleretes d'argent.
31. Lo blat
 - Primo forment veyll, XXI migera de bo e quatre miges de solades.
 - Item entre ordi e avena, tot mesclat, sexanta miges de blat veyll.

32. Forment novell collit en l'any present M CCCC XXXX III entre lo de pròpia collita e delme, de XII en XV miges

- Ordi novell del dit any, entre pròpia collita e delme de XIII a XV miges.
- Avena del dit any, entre pròpia collita i delme, XII miges.
- Spelta del dit any de collita VIII miges.

III

1466, novembre, 5. Calonge.

Inventari del Castell de Calonge, propietat de Jaume Setantí, ciutadà de Barcelona, fet després de la seva mort. Hem inclòs la introducció a una còpia parcial del dit inventari, feta a Barcelona el 24 de desembre.

AHCB, Inventaris 11!

Cepit exordium presens inventarium factum de bonis qui fuerunt honorabilis Jacobi Setanti,^h civis Barchinone, domini castri de Colonico, die XXIII decembris anno a Nativitate Domini M^o CCCCLX sexto.

Primo tot aquell castell de Colonge situat en lo bisbat de Gerona ab totes e sengles rendes, drets, senyories de homens e fembres, luïsmes, fedigues, terres cultes e hermes, boschs e totes altres honors e possessions de aquell, lo qual lo dit deffunt, per concessió per lo senyor rey en Pere Quart de gloriosa recordació a ell feta, havia e possehia en lo bisbat de Gerona.

En lo qual castell, segons letra d'en Francesch Tortós, capità del dit castell, dix, foren trobades per lo senyor en Francesch Salelles de la vila de Sent Faliu de Guixols e per lo dit Francesch Tortós, pres inventari del dit castell, les robes e béns següents, les quals en la forma e manera per ells tramesa continuam en lo present inventari en la forma següent:^h

Divendres a V de novembre anno M CCCC LXVI. en presència del senyor en Franes Selleles e Francesch Tortós fem fer lo present enventari dels béns se trobaren en lo castel de Colonga segons se segex:

1. Primo en la primera cambra de la sala un lit en que a màrrega e colga de fust.

Item dos matelaf, so és un de cotonina blanca, l'altre de fustani vert e groch.

Item treveser ple de ploma.

Item tres peses de cortins negres ab seyal de Creus.

Item un consistori del dit drap ab seyal de Creus.

Item treus cofres d'albi ab pays.

Item a dins un dels cofres dos coxins, un de cermesí, altre de domàs violat ab obres.

f. Es conserven dos documents diferents. Un esborall fet a Calonge, amb lletra molt cursiva i una ortografia molt deficient, i el començament del que havia d'ésser una còpia, en net, feta a Barcelona. La còpia, segurament a causa de la dificultat de lectura, no és ben fidel a l'original i no està acabada, per la qual cosa hem optat per transcriure la introducció de la còpia i, quan comença l'inventari, hem restat fidels a l'esborall.

L'esborall consta d'un quadernet de quatre mitjos folis plegats en sentit vertical, escrits per totes dues cares.

La còpia és un quadernet de mida foli, format per tres folis escrits per les dues cares i una coberta en què només hi ha unes anotacions al davant.

g. Jaume Setantí és membre d'una família de mercaders procedent de Lucca, establerts a Barcelona des de final del segle XIV, que reberen el castell de mans de Pere el Cerimoniós.

h. A partir d'aquí seguim l'esborall.

Item un benqual de dos cases d'àlber ab son pay.
 Item un altre benqual de àlber poch ab son pay.
 Item un benqual d'àlber devant lo lit sens sòl e ubert de part /de lit/.
 Item una himatge de Nostra Dona e un retaulet.
 Item dos coxins de fluxels.
 Item cànem no adobat, CCC seras de delma.

2. An la segona cambra

Item a I hun lit colge ab se màrrega plena.
 Item un matalat /co/bert li talt e debax.
 Item un treveser de ploma plen.
 Item una vànove ab bastas prims.
 Item IIII pesas de cortins de seda listada e un tros de color verdes e groges e morat.
 Item un banqual devant lo lit ab dos pays.
 Item un cofra ferat vel.
 Item un ertibanch vel sens pay.
 Item un ertibanch sens sòl.
 Item una caxeta poca ab escriptures.
 Item dos selas cavals fust, una de caval e altre de mula e un fre de mula.
 Item dos metelaf de coberta de tela verda ab les sobrestrads.
 Item un cofre ferat ab escriptures.
 Item un coxí ple de ploma.
 Item una servidora de vidra de domàs.
 Item un lit de repòs enqueixat ab una màrrega de canamàs plena de palla.
 Item una coxinera plena de fluxell ab listes blaus.
 Item dos lanternas de ferro.
 Item alguns ahins, so és quaves e tres rellas abtes per laurar.
 Item una post enquestade en la peret en que a alguns aygües.
 Item tres canelobres de lautó deurats.
 Item IIII axets de coura.
 Item un botavant e mertel e IIII ferros de caval.
 Item un fogó de ferro.

3. A le salla a les coses segents:

Item dos talles de mengar ab lurs capitels d'àlber tals quals.
 Item dos banchs d'àlber tal e quals.
 Item III banquals e caxes grans casi com a banquals ab sos cobertes.
 Item un dresedor de fust ab dos cases.
 Item dos caxes velles, so és un cofre ferat.
 Item un canter de coura.
 Item una cadira de fust.
 Item dos canolobres de ferro per tenir candelles.
 Item dins lo tinel una sitra d'estay poqua, empollas, calses de vidra.

4. An coquina ha les coses segents

Item dos oles de coura grans.
 Item una ola de ram tal qual.
 Item una casola de coura gran.
 Item una palla e unes greellas de ferro.
 Item un tirador d'ast de fero.

Item unes leves de ferro.
 Item un tenidor d'ascudellas vels.
 Item IIII lumenes tals e quals.
 Item dos mortes de pedra.
 Item un escalfador de ferro.
 Item II tenidor d'oles els foch de ferro.
 Item dos calders de coura, une mejor que altre per servisi de casa.
 A més se troba en poder de la dida:
 Item tres palrels de lancesols e mig.
 Item quatre tovalets grans.
 Item VI tovelons e torqueboqus.
 Item una tovellola.
 Item un aysugamans.
 Item

5. A an lo porxo del castel

Item a una tenda de cotonina.
 Item un artibanch o caxa ab son cobertor, a alguns legums, so és: faves, serque de tres mitgeres, fevols, un sequet, altri sequet de pèsols.

6. A dins lo grener les coses segents, so és en blats e legums

Primo a I graner a mestal de culita, coranta quatre mitgeres fa de se n'a dat la pro/-mehic/.
 A més els grans e mestal de culita, XXXIIII mitgeres de que se n'a dat la promehic.
 Item a en tres grans forment.
 Item CX mitgers són de deuma e sens.
 A més XXXV mitgers de mestal de deuma.
 Item vint-e-dues mitgers de sivada de delma.
 Item tres mitgers, una cortera de segla rabut de sens en loch de sivada.
 Item lovins, una cortera.
 Item tres faus de segar noves.
 Item a dins una /portadora/ e una cortera de favols de delma.
 Item dos gerbels de pergami.
 Item dos corters de mesurar.
 Item tres sag de canamàs prim.
 Item tres sag de boras per a molí.

7. Al seller

Primo una bóta gran plena de vi, an sus de dotze somades de vi vermel.
 Item dos bótes /de mena/ de vin vermel.
 Item de remost, una bóta.
 Item dues bóts d'ayges plens.
 Item V bóts groses per lavar vin, de que n-i a una plena.
 Item sinch cups, dos de petits e III de grans.
 Item tres parells de portadores.
 Item IIII mitges bóttes.

8. Al seller poch

Al seller a dues bóts de mena plens de vin blanch vel.
 A més mitga bóta de vin blanch casi agra.
 Item tres corteroles de vin blanch vel.

Item dues bóts de viñ blanch, la una plena e l'altre no de tot plena fet l'ay LXVI.
 Item una caldera gran tal qual per coura vi.
 Item dos qualderas /de coura/ tal e quals.
 Item IIII geras grans de tera per tenir oli.
 Item tres pimenters de téra grans.
 Item un perol de coura poch.

9. A la cambra dels joves

Primo una colga de fust, màrrega tal qual. metalaf de fustani berat blau e blach.
 Item un trevaser ple de ploma.
 Item dos flesades ab listes blaves e verdes.

10. Al pastador

Item un lit, colga, matalaf, màrrega, un metalaf, un trever, una vànova blancha sotil, II flesades burell clar ab listes blaves.
 Item dos pesteres tals quals.
 Item una caxa gran de dos cases abta per ferina en que a serqua XV mitgers de ferina forment mestal.
 Item un cofre berat tal cal.
 Item una caxa gran molt vella.
 Item una artibanch sens cobertor.
 Item una gera gran per tenir ferina.
 Item dos sedasos e una /senala/.
 Item una post per pa.
 Item dos draps de pastar.
 Item al loch del trull a dos cups poch per foyar verema.
 Item

11. Al rebost

Item una canada de fust.
 Item dos plats grans de obra de terra.
 Item un callestó de ferro vel, alguns fero vel.

12. Armes

Primo una bellesta d'aser.
 Item dos bellestes de fust groses.
 Item una belesta de peu de fust.
 Item XII godendarts.
 Item VI lances larges.
 Item dos espingardes.
 Item miga caxa de pesados de balesta de peu.
 Item mig caxó de pasados de balesta de mertinet sens en /pen/.
 Item dos dotzens de pasados de balesta de martinet /enpenats/.
 Item dos pavesos.
 Item LXXVIII feros de balesta de martinet.
 Item dos banch de perar ballestes, un gran e un sich.
 Item

13. A l'estable

Primo II mules, so és una negra, altri roga tals qual.
 Item dos asens, un gran e un poch.

Item alguna sort de palla.
 Item set porch entre grans e poch comprés un senglar.
 Item un porsel poch ere estat IIII jors fa del present mes.
 Item X galins veles.
 Item IIII capons.
 Item un gal vel.
 Item XVIII pols e pollas novels comprés alguns de delma.
 Item

14. A la cambra nova de l'ort
 Item II colga de fust que tenie mosen Franes Ferer, prevere.
 Item un armari de fust.
 Item una colga de fust plena de pala ab màrrega.
 Item tres peses de cortins negres ab seyal de creus.

15. A la cambra de'n Valmayo
 Item una colga de fust gran.

16. A la cambra de'n Lop Genover
 Item un lit de posts ab màrrega tal qual.

VOCABULARI

AHINS: Ehins, per eïnes. *Ahins, so és quavecs, relles...* III. 2

ALBADANACH: (No documentat al DicCatValBal). Probablement arreu d'un animal de bast. *Albadanach de la somera*. II. 26.

AQUÈN ENTORN: Aproximadament. *Una bota de XXIIII somades o aquèn entorn*. I. 2.

ARERA: Erera, garbell gros. II. 19.

ARTEYLLERIES: Artilleries. Conjunt d'utensilis o peces necessàries per fer un treball. *Artylleries de parar ballestes d'acer*. II. 2.

ASSITIATS: (No documentat al DicCatValBal). Posat damunt d'un siti o peu. *Alambins assitiats*. II. 18.

BÀCIA: Bàssia, gaveta. *Bàcia de fust per obrar de guix*. II. 27.

BAREA: (No documentat al DicCatValBal). Probablement Barra, ratlla. *Una casulla bareada de bareas grogues e vermelles*. I. 1.

BARGUENSÓ: (No documentat al DicCatValBal). Podria ésser un diminutiu de barguer, braguer. *Un barguensó de drap negre, pelràs, del dit fadrí*. I. 15.

BARRAGÀ: Tela de llana impermeable. II. 5.

BOTAVANT: Perxa ferrada per un cap a manera de llança. *Botavant, e martell e IIII ferros de caval*. III. 2.

CALESTÓ, CALLESTÓ: Calastró. Balança que en lloc de plat té dos ganxos de cada banda. I. 12, III. 11. *Un callestó de ferro vel*.

- CARETXOS: Peça que anava adherida al bacinet i cobria la cara. *caretxos antichs ab passadors, desempenats*. II. 2.
- CASTANYA: Botella de vidre, ample i petita, que se sol emprar per tenir untures i xarops. *Castanya de vidre*. II. 4.
- CAVALLFUST: Banc de fusta que serveix per a tenir les selles de cavalcar. *Cavallfust de tenir selles*. II. 26.
- CINGLES: Si bé normalment devien ésser les cingles de cenyir les bèsties de bast, és una mica difícil d'entendre el significat en les dues coses que surten a l'inventari: *Cingles amples balceres, pales de cingles noves*. II. 5.
- CITRA: Sitra, setra, recipient de metall amb mànec llarg vertical que serveix per a treure aigua de la gerra. *Citra d'estany*. III. 3.
- CLAREYA: Clarea. Beguda que es feia amb vi, mel i espècies. *Una manega per fer clareya*. I. 19.
- CLOTXA: Túnica. Clotxa de drap de bruneta. II. 3.
- COCHS: Socs, sabata de fusta. *Un parell de cobcs de fust*. II. 3.
- COHERNAR: Relligar. *Premses de cohernar llibres*. II. 2.
- COLGA: Llit. *Una colga ab son banch encaxat, en que ha un traverser, un parell de lantsols de tres teles, una vànova picada menut...* II. 3.
- CONSISTORI: (No documentat al DicCatValBal). Podria ésser el drap que es posava formant una mena de pal·li damunt del llit?. *Un lit... tres peces de cortins negres ab senyal de creus, un consistori de dit drap* III. 1.
- CORANDELL: Corondell. Columna d'un text. *Un libre... ab corandells, feneix la primera pàgina del primer corandell...* I. 1.
- CRESTILI, Cristiri: Xeringa de lavativa. *Mànega de crestili* I. 15 *Mànega de dar cristiri*. II. 4.
- CUBITORA: (No documentat al DicCatValBal). Segurament cobertora. *Cubitora de fero*. I. 18.
- COTZO: Cotze, colze. *Un ast de ferro ab cotzo*. I. 19.
- DRESEDOR: Dreçador, tinell. III. 3.
- EXANGUES: Aixangues. Fermall per subjectar l'espigó de l'arada o del carro al jou. II. 5.
- ENCRUTADA: (No documentat al DicCatValBal). Potser incrustada? *Llibre ab cubertes encrutades blanchas*. I. 1.
- EMPENATS: Que portem *empenes*, plomes que es posaven en els passadors de ballesta. *Passadors de ballesta de martinets empenats*. III. 12.
- ERTIBANCH: Per arquibanc. III. 2.
- ESTARLIÇ: Esterlís. Mena de teixit. *Tres sachs d'estarliç*. II. 26.
- ESTODA: (No documentat al DicCatValBal). Devia ésser una eina semblant a un cavec. *Una estoda a manera de cavec*. I. 19.
- FERROYLL: Forroll, pala de ferro. II. 18.
- FEVOL: Favó o favolí, fava petita. O bé *Fevull*, que es també una llegum anome-

nada també tapissot. *Alguns legums: so és faves, serque de tres mitgeres; fevols, un sequet; altri sequet de pèsols.* III. 5.

FOLLADORA: Recipient dins del qual es trepitja el raïm per fer el vi. *Una folladora o portadora gran.* II. 24.

GANSAYLLES: Gansalla, anella o rotllana de fil o altra matèria prima i flexible. *Gansaylles de corda de ballesta.* II. 3.

GODENDART: Golondart, llança curta. III. 12.

GOENGA: Flassada. *Dues goengues blanques.* II. 5.

GÚMENA: Corda gruixuda. *Gumena d'esparg grossa.* II. 27.

HUIX, UIX: Pesa de fusta per a subyectar les costeres de la tapiera. *Huix de cap de tapieres.* II. 24.

LINYES: Llinya, línia, fil o cordill. *Sedaç de linyes.* II. 18.

LOVINS: Llobí. Llegum dita també tramús. *Una quartera de lovins.* III. 6.

MACAPANS, MACAPONETS: Capsa especial per a tenir-hi espècies i productes de farmàcia. *XIIII macapans, entre grans e petits en los quals ha diversitat de salses e safrà.* II. 3. *V macaponets* II. 4.

MALTICAR, MALTIÇOS: (No documentat al DicCatValBal). Segurament secar ordi per fer malta. *Un talaconet ab maltiços per malticar.* II. 4.

MANIJOL: (No documentat al DicCatValBal). Segurament diminutiu de manil. *Un manijol blanch e balk.* I. 11.

MASSOS: Plural de maç, feixet, manoll. *Massos de li de la terra.* I. 18.

MENADES: Escombretes per a rentar botes. *Tres menades per lavar vexells.* II. 4.

MOXELLS: Bolic de matèria tèxtil. *XIII moxells d'estopa de li d'Alexandria.* I. 15.

ORGUINES: Alforges. *Unes orguines grans ab listes burelles.* II. 3.

PALUSTRA: Paleta triangular amb que els mestres de cases apliquen el morter. II. 13.

PANYELLES: (No documentat al DicCatValBal). Pessa de molí. *Quatre trossos de canye qui sons les panyelles del molí.* I. 7.

PETXEL: Pitxell, gerro. *Un petxel e una petxeleta.* II. 14.

ETXELETA: Diminutiu de pitxella. Deu ésser un recipient semblant a l'anterior. II. 14.

PLANETA: Ribot. II. 13.

PROMEHC: Promeia, primícia. *Els grans e mescals de culita, XXXIIII mitgeres, de que se n'a dat la promehic.* III. 6.

QUAÇA, QUACETA: cassa, cassetta. II. 18.

UILMA: Taleca o sac llarguet que serveix per tenir cereals. *Tres quilmes o saques de borres.* II. 26.

RECOLLADOR: (No documentat al DicCatValBal). Segurament per recoldador, recolzador. *Cubertes de recolladors vermelles.* I. 18.

SACUDIDURES: (No documentat al DicCatValBal). Es refereix a la llana de fer matalassos. *Lana de sacudidures per a matalàs.* II. 6.

SCAQUAGUAMENT: (No documentat al DicCatValBal). Decorat en forma d'escaquer. *Una stora de jonc en la paret ab listes e scaquaguaments de negre*. II. 6

SCLAPÓ: Esquella petita. II. 18.

SERAS: Serres, garbes. *Cànem no adobat CCC seras de delma*. III. 1.

SERRÓ: Cerró. Floca de fibra tèxtil pentinada i neta. *Serrós de li grosser*. I. 7.

SOBRESTRAD: (No documentat al DicCatValBal). Segurament un cobrestrad era la tela que servia per cobrir l'estrada, o part de la cambra amb el sòl més elevat per posar-hi el llit. *Dos matalassos de cuberta de tela verda ab les sobrestrads*. III. 2.

TALÒCIA: Post amb mànec o ansa amb la que els paletes i guixaires posen guix i fan llisos els sostres i parets. *Una talòcia gran*. II. 13.

TALLABARCES: (No documentat al DicCatValBal). Tallabarder, eina per tallar esbarzers. *Un tallabarces o dayll*. II. 3.

TANT: (No documentat al DicCatValBal). Recipient gran de fusta per posar-hi cereals. *Un tant gran de fust abte a tenir forment e blat*. I. 6.

TAPIERES: Instrument per fer tàpies. *Unes tapieres ab sos uxos, costeres e capiçals*. II. 28.

TINELER: (No documentat al DicCatValBal). Segurament un tinell. *Un tinelel de fust*. II. 14.

UX, UXOS: Veure HUIX.

VAYRAT: Cobertor de llit de diversos colors. *Una vaurat e una flassada*. II. 3.